

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ρόλος των Μουσείων στην Ανάπτυξη Διακοινοτικών
Σχέσεων. Η Περίπτωση του Μουσείου Σεβέρη στην Κύπρο.**

Παναγιώτα Χατζόγλου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μήνα Δραγούνη**

Δεκέμβριος 2022

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ρόλος των Μουσείων στην Ανάπτυξη Διακοινοτικών
Σχέσεων. Η Περίπτωση του Μουσείου Σεβέρη στην Κύπρο.**

Παναγιώτα Χατζόγλου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μήνα Δραγούνη**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των
απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών
Στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη
από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Δεκέμβριος 2022

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελετά τον ρόλο των μουσείων στην ανάπτυξη και τη βελτίωση αρμονικών διακοινοτικών σχέσεων, όπως οι σχέσεις ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Ειδικότερα η εργασία εστιάζει στο Μουσείο Σεβέρη, έναν ιδιωτικό πολιτιστικό φορέα που βρίσκεται στην Κύπρο, ως μελέτη περίπτωσης. Το συγκεκριμένο μουσείο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση του θέματος. Τη μόνιμη συλλογή του συνθέτουν φορείς μνήμης τόσο της ελληνοκυπριακής όσο και της τουρκοκυπριακής κοινότητας, αναδεικνύοντας έτσι μια «κοινή» πολιτιστική κληρονομιά, ενώ στο έργο του περιλαμβάνονται διακοινοτικές δράσεις, με σκοπό τη βελτίωση των διακοινοτικών σχέσεων.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση τριών βασικών ερευνητικών ερωτημάτων: 1) Πώς οι δράσεις των μουσείων μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη συνεργασιών και μακροπρόθεσμων σχέσεων μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων, 2) Στην περίπτωση της Κύπρου, πώς το Μουσείο Σεβέρη, επιδιώκει να συνδράμει στην ανάπτυξη των σχέσεων των δύο κοινοτήτων του νησιού, και 3) Πως το Μουσείο Σεβέρη μπορεί, μέσα από το έργο και τις δράσεις του, να διαπραγματευτεί και να απαλύνει το τραύμα της εισβολής, προάγοντας με αυτόν τον τρόπο την ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων. Τα συγκεκριμένα ερωτήματα μελετώνται μέσα από την επισκόπηση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας και την πρωτογενή ποιοτική έρευνα μέσω συνεντεύξεων με το προσωπικό του μουσείου. Οι απαντήσεις στα τρία αυτά ερωτήματα μπορούν να πληροφορήσουν σημαντικά τη μουσειακή πρακτική, αναδεικνύοντας τους διάφορους τρόπους μέσω των οποίων τα μουσεία μπορούν να συνεισφέρουν στην ειρηνική συνύπαρξη και την κοινωνική ευημερία, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών κοινοτήτων.

Summary

The present thesis studies the contribution of museums on the development and improvement of harmonious inter-community relations, such as the relations between the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities. As a case study, the thesis focuses on the Severis Museum which is a private cultural institution located in Cyprus. The museum is of particular interest since its permanent collection constitutes memory bearers of both the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot communities, thus highlighting a "shared" cultural heritage. Furthermore, the museum engages in inter-community actions with the intention to improve the inter-community relations of the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities.

The aim of this thesis is to investigate three main research questions: 1) How museum work can contribute to the development of partnerships and long-term relationships between different communities, 2) In the case of Cyprus, how the Severis Museum seeks to contribute to the development of the relations between the two communities of the island, and 3) How the Severis Museum could, through its work and actions, negotiate and ease the trauma of the invasion, thus promoting the peaceful coexistence of the two communities. These specific questions are studied through the review of the relevant international literature and the primary qualitative research through interviews with the staff of the museum. Answering these questions would be of particular interest to museums practice, highlighting various ways through which museums could encourage the development of harmonious relations between different ethnic communities as well as contribute to their peaceful coexistence and social well-being.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής διατριβής θα ήθελα να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους για την υποστήριξη, την ανεκτικότητα αλλά και τις ουσιαστικές και πολύτιμες συμβουλές τους. Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την καθηγήτρια μου κα. Μήνα Δραγούνη, για την πολύτιμη καθοδήγηση, την ηθική συμπαράσταση καθώς και την εμπιστοσύνη που έδειξε προς το πρόσωπο μου. Την ευγνωμοσύνη μου θα ήθελα να εκφράσω και προς το Μουσείο Σεβέρη, με τον οποίο είχα την τιμή να συνεργαστώ και να έρθω σε επαφή στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας που διεξήγαγα. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, τους γονείς μου Δέσποινα και Βασίλη καθώς και τον αδερφό μου Νότη, για την υπομονή, την κατανόηση και την αμέριστη αγάπη και στήριξη που μου παρέχουν σε κάθε βήμα της ζωής μου. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω και ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στον σύντροφο μου Λεύκο, που πίστεψε στις δυνατότητες μου και μου συμπαραστάθηκε όταν όλα φάνταζαν αδύνατα. Χωρίς αυτούς η εκπόνηση της διατριβής μου δεν θα ήταν ποτέ δυνατή!

Περιεχόμενα

Περίληψη	iii
Summary	iv
Ευχαριστίες	v
Κατάλογος Εικόνων	vii
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 2 Ο Θεσμός του Σύγχρονου Μουσείου.....	3
Κεφάλαιο 3 Θεωρητικό Πλαίσιο: Πολιτιστική Διπλωματία και «Ήπια Ισχύς».....	5
3.1 Πολιτιστική Διπλωματία	5
3.2 Ποιοι ασκούν την πολιτιστική διπλωματία	7
3.3 Η έννοια της ισχύος στη διπλωματία	8
3.3.1 Ήπια ισχύς.....	9
3.4 Ο πολιτισμός ως βασική πηγή πολιτιστικής διπλωματίας και ήπιας ισχύος.....	11
3.5 Το μουσείο ως όχημα ήπιας δύναμης και πολιτιστικής διπλωματίας.....	13
3.6 Σύνοψη Κεφαλαίου	16
Κεφάλαιο 4 Μεθοδολογία της έρευνας.....	17
4.1 Η μέθοδος των Ημιδομημένων Συνέντευξεων.....	17
4.2 Δείγμα, Οργάνωση και Ταξινόμηση των Ποιοτικών Δεδομένων	18
Κεφάλαιο 5 Μελέτη Περίπτωσης: Η Κύπρος και το Μουσείο Σεβέρη	20
5.1 Ιστορικά γεγονότα.....	20
5.2 Το τραύμα του 1974.....	22
5.3 Σημερινή κατάσταση και διαχείριση τραύματος.....	23
5.4 Τα Μουσεία στην Κύπρο	24
5.5 Μουσείο Σεβέρη.....	29
5.6 Σύνοψη Κεφαλαίου	32
Κεφάλαιο 6.....	34
Ανάλυση Δεδομένων.....	34
6.1 Ανάλυση Δεδομένων ανά Θεματική Κατηγορία.....	34
6.1.1 Σύνοψη Κεφαλαίου	41
Κεφάλαιο 7 Συγκριτική Ανάλυση: Η Περίπτωση του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	43
Κεφάλαιο 8 Συζήτηση.....	47
Κεφάλαιο 9 Επίλογος.....	53
9.1 Περιορισμοί και εισηγήσεις για περαιτέρω έρευνα	54
Παράρτημα Α Πρωτόκολλα Συνεντεύξεων	56

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ.....	56
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	57
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ..	58
Παράρτημα Β	60
Άρθρο 4 Συνθήκης Εγγυήσεως	60
Βιβλιογραφία.....	61
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	61
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	63
Ηλεκτρονικά Άρθρα - Πηγές	65

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Χάρτης της Κύπρου που παρουσιάζει την πράσινη γραμμή, η οποία χωρίζει τις δύο κοινότητες του νησιού μετά το 1974 (Τσιλιόπουλος 2021).....	21
Εικόνα 2: Εξωτερική άποψη του Μουσείου Σεβέρη σήμερα (Filenews 2020).....	30
Εικόνα 3: Παραδοσιακές ενδυμασίες Ελληνοκύπριων στα αριστερά και Τουρκοκύπριων στα δεξιά (The Centre of Visual Arts and Research)	31
Εικόνα 4: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη με θέμα τη συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων κατά τον 20 ^ο αιώνα (The Centre of Visual Arts and Research).....	40
Εικόνα 5: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη, με ανθρώπους ντυμένους από παραδοσιακές ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές ενδυμασίες (The Centre of Visual Arts and Research)	41
Εικόνα 6: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη, άνθρωποι και stands με παραδοσιακά υλικά και τρόφιμα (The Centre of Visual Arts and Research).....	41
Εικόνα 7: Εξωτερική άποψη του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (Discoverkalavrita.gr)	44
Εικόνα 8: Η κινητή συλλογή του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (Φωτεινόπουλος 2022).....	45

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Όπως υποστηρίζει η βιβλιογραφία, το έργο και οι λειτουργίες των μουσείων σήμερα συμβάλλουν στην καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων ενισχύοντας τη συμμετοχή, την ένταξη αλλά και την αίσθηση του ανήκειν στην κοινωνική ζωή (Οικονόμου 2003: 16, 43-46, 55). Σύμφωνα μάλιστα και με τον τελευταίο ορισμό του ICOM, ο χαρακτήρας και οι βασικές λειτουργίες των μουσείων αφορούν άμεσα το κοινωνικό περικείμενο, τονίζοντας πως πρόκειται για οργανισμούς «στην υπηρεσία της κοινωνίας» καθώς αυτοί συμβάλλουν στην ευημερία, στην κοινωνική δικαιοσύνη αλλά και στην ενσωμάτωση (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2019: 6, *Μαυρουδή 2022*).

Στόχο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου των μουσείων στην ανάπτυξη διακοινοτικών σχέσεων αλλά και στη συμβολή τους ως προς την επίλυση προβλημάτων, μέσα από το παράδειγμα της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας. Το παράδειγμα της Κύπρου, με το Μουσείο Σεβέρη, αποτελεί μια ενδιαφέρουσα μελέτη περίπτωσης, εφόσον είναι μία χώρα στην οποία συνυπάρχουν δύο διαφορετικές εθνοτικές κοινότητες, των οποίων η ειρηνική συνύπαρξη θα επέφερε πολλαπλά οφέλη (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 1, 3).

Ιδιαίτερα στη σημερινή πραγματικότητα της οικονομικής και ανθρωπιστικής κρίσης, τα μουσεία δύνανται να αποτελέσουν φορείς ήπιας ισχύος και πολιτιστικής διπλωματίας, αναπτύσσοντας πυλώνες υγιών σχέσεων και συνεργασιών ανάμεσα σε κοινότητες και χώρες. Πιο συγκεκριμένα, η ήπια ισχύς έχει την ικανότητα να μεταβάλλει, να ελκύει και να προκαλεί συμπάθεια για την κουλτούρα, τις πολιτικές αξίες και τους θεσμούς που διατηρούν κοινωνίες και χώρες σε διάφορα μέρη του κόσμου. Τα μουσεία, ως αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού, αποτελούν «πεδία έκφρασης σημαντικών ιδεών που καθορίζουν τις κοινωνίες μέσα από τις αρχές της ήπιας δύναμης που διαθέτουν και ακολουθούν» (Μούλιου 2015: 74, Cho 2021: 2, Nye 2005: 35, 37).

Επιπλέον, ως ζωντανοί δυναμικοί φορείς, τα μουσεία, μέσα από τη μόνιμη συλλογή τους, τις δράσεις, τις συνεργασίες, αλλά και την γενικότερη στάση τους, συμβάλλουν στην κοινωνική ευημερία και συνοχή, δημιουργώντας ευκαιρίες εμπλοκής και σύνδεσης. Ακόμα, είναι σε θέση να συμβάλλουν στη διαχείριση τραυματικών γεγονότων, βοηθώντας τη γεφύρωση τεταμένων σχέσεων. Με αυτόν τον τρόπο τα μουσεία μπορούν να αποτελέσουν ένα ισχυρό μέσο άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας, ενθαρρύνοντας τον διαπολιτισμικό διάλογο και καλλιεργώντας δίκτυα συνεργατικών σχέσεων ανάμεσα σε δύο διαφορετικές κοινότητες (Μούλιου 2015: 86, 87, Cho 2021: 8,9).

Όλα τα παραπάνω μέλλεται να διερευνηθούν σε βάθος μέσα από την πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα αλλά και τη συγκριτική μελέτη σχετικών δράσεων (βλ. Κεφάλαιο 7) δίνοντας απάντηση στα τρία βασικά ερευνητικά ερωτήματα: 1) Πώς οι δράσεις των μουσείων μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη συνεργασιών και μακροπρόθεσμων σχέσεων μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων, 2) Στη περίπτωση της Κύπρου, πώς το Μουσείο Σεβέρη, επιδιώκει να συνδράμει στην ανάπτυξη των σχέσεων των δύο κοινοτήτων του νησιού, και 3) Πώς το Μουσείο Σεβέρη μπορεί, μέσα από το έργο και τις δράσεις του, να διαπραγματευτεί και να απαλύνει το τραύμα της εισβολής, προάγοντας με αυτόν τον τρόπο την ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδειχθούν πιθανοί τρόποι μέσω των οποίων τα μουσεία μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των αρμονικών σχέσεων (σε κοινότητες και χώρες), σε μια προσπάθεια να αναδειχθούν ευκαιρίες αλλά και καλές πρακτικές (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 14, 17).

Κεφάλαιο 2

Ο Θεσμός του Σύγχρονου Μουσείου

Το σύγχρονο μουσείο, σύμφωνα με τη Βουδούρη (2003: 130) διαδραματίζει «έναν πολυδιάστατο, επιστημονικό, ενημερωτικό, παιδευτικό, καλλιτεχνικό και ευρύτερα πολιτιστικό, κοινωνικό και αναπτυξιακό ρόλο». Παράλληλα, ο πρόσφατος ορισμός του Διεθνούς Συμβουλίου των Μουσείων (ICOM) περιγράφει το μουσείο ως «ένα μη κερδοσκοπικό ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας που ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει υλική και άυλη κληρονομιά. Ανοιχτό στο κοινό, προσβάσιμο και χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προωθούν την ποικιλομορφία και τη βιωσιμότητα. Τα μουσεία λειτουργούν και επικοινωνούν ηθικά, επαγγελματικά και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες για εκπαίδευση, ψυχαγωγία, προβληματισμό και ανταλλαγή γνώσεων» (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2019: 6, *Μαυρουδή 2022*).

Αξιοσημείωτο επίσης είναι και το γεγονός πως οι περισσότερες χώρες έχουν θεσπίσει ορισμούς για τον ρόλο των σύγχρονων μουσείων είτε μέσα στα νομοθετικά τους κείμενα ή ακόμα και μέσα από διάφορους εθνικούς οργανισμούς που διαθέτουν. Στην Ελλάδα ενδιαφέρον παρουσιάζει ο νόμος 3028/2002 άρθρο 45, παρ. 1 για τον ρόλο του μουσείου αναφέροντας: «Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου» (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη 2013: 30).

Αντίστοιχα, η κυπριακή νομοθεσία (Ν.58(1)/2009) ερμηνεύει τον θεσμό του μουσείου ως έναν «ανοικτό προς το κοινό, μη κερδοσκοπικό οργανισμό που υπηρετεί την κοινωνία και την ανάπτυξή της, ο οποίος αποκτά, δέχεται, φυλάσσει και διατηρεί αντικείμενα ή συλλογές αντικειμένων που αποτελούν υλική μαρτυρία του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, τα οποία καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει προς το κοινό με σκοπό τη μελέτη, εκπαίδευση και ψυχαγωγία του» (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη 2013: 30, *CyLaw.org.a χ.χ.*, *Lawspot χ.χ.*).

Παρατηρείται πως όλοι οι προαναφερόμενοι ορισμοί έχουν ομοιότητες και κοινές αναφορές στη λειτουργία και τον ρόλο των μουσείων. Μερικές από αυτές τις ομοιότητες αφορούν τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, τη διαφύλαξη και προβολή των εκθεμάτων, τον κοινωνικό ρόλο, τη μελέτη αλλά και την εκπαίδευση με την ψυχαγωγία (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2019: 6, Οικονόμου 2003: 16, Παπαϊωάννου 2013: 27, 29). Ωστόσο μόνο ο νέος ορισμός του ICOM φαίνεται να κάνει μια ολοκληρωμένη αναφορά συμπεριλαμβάνοντας στοιχεία από όλους μαζί, σκιαγραφώντας εξαιρετικά σημαντικές λειτουργίες οι οποίες αφορούν την εκδημοκρατικοποίηση, την ενσωμάτωση, την πολυφωνία, τη σύμπραξη διαφόρων κοινοτήτων αλλά και την κοινωνική δικαιοσύνη, ενέργειες που υπογραμμίζουν τον ρόλο των μουσείων ως ποιοτικούς και αξιοκρατικούς οργανισμούς και κύριους πλοηγούς στο δύσκολο αυτό παρόν (Μούλιου 2015: 89). Όλα αυτά τα στοιχεία προάγουν τη δικαιοσύνη, την ισότητα και την ευημερία και πρόκειται να μας απασχολήσουν ιδιαίτερα στην εν λόγω εργασία (Μαυρουδή 2022).

Κεφάλαιο 3

Θεωρητικό Πλαίσιο: Πολιτιστική Διπλωματία και «Ήπια Ισχύς»

Η πολιτιστική διπλωματία, την οποία θα μελετήσουμε στο εν λόγω κεφάλαιο, συνιστά ένα μέσο άσκησης διπλωματικής πολιτικής, που χρησιμοποιεί στοιχεία του πολιτισμού με στόχο τη σύναψη συνεργατικών σχέσεων μεταξύ χωρών. Σκοπό της πολιτιστικής διπλωματίας αποτελεί η δημιουργία διακρατικών σχέσεων, γεγονός που επιτυγχάνεται μέσω της «συμφωνίας αντί της προσταγής ή αλλιώς της υποβολής αντί της επιβολής» (Παπαγαρουφάλη 2013: 25). Αυτό σημαίνει ότι μια χώρα μπορεί να εξασφαλίσει τη σύναψη σχέσεων μέσα από τη συμπάθεια και τον θαυμασμό για τις αξίες της, χωρίς τη χρήση κάποιας σκληρής πολιτικής επιβολής. Είναι αξιοσημείωτο μάλιστα ότι η πολιτιστική διπλωματία συνδέεται και με ακόμα μια έννοια που θα μας απασχολήσει παρακάτω, εκείνη της ήπιας ισχύος, η οποία αποτελεί ένα ιδανικό εργαλείο διπλωματικής πολιτικής που μπορεί να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα ως προς την ανάπτυξη σχέσεων και επαφών (Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021: 19, Παπαγαρουφάλη 2013: 24, 25). Στο παρόν κεφάλαιο, μιλώντας για την έννοια της πολιτιστικής διπλωματίας, μια πρώτη προσπάθεια ερμηνείας των όρων ξεχωριστά φαίνεται απαραίτητη, εφόσον θα βοηθήσει στην κατανόηση της ανάλυσης που πρόκειται να γίνει παρακάτω.

3.1 Πολιτιστική Διπλωματία

Όταν γίνεται λόγος για τον όρο πολιτισμός, ο οποίος και εμπεριέχεται ετυμολογικά μέσα στην έννοια της πολιτιστικής διπλωματίας, γίνεται ουσιαστικά αναφορά σε όλα τα υλικά και άυλα χαρακτηριστικά (πνευματικές και ηθικές αξίες, γλώσσα, παραδόσεις, τέχνες, ήθη και έθιμα, κ.ά.) που διέπουν και χαρακτηρίζουν ένα σύνολο. Από την άλλη, η διπλωματία, ο δεύτερος όρος της έννοιας, είναι το σύνολο των σκόπιμων ενεργειών που στοχεύουν στη συνεργασία μεταξύ εθνών. Μάλιστα οι Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη (2015: 14) αναφέρουν τη διπλωματία ως: «η επιστήμη ή η τέχνη να εκπροσωπείται επίσημα, με συγκεκριμένα θεσμικά πλαίσια, ένα κράτος στις κυβερνήσεις των άλλων κρατών ή σε διεθνείς οργανισμούς. Με άλλα

λόγια, αναφερόμαστε στη δεξιότητα διαχείρισης των εξωτερικών διπλωματικών σχέσεων μίας πολιτείας, που αφορούν το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους». Κατά αυτόν τον τρόπο μπορεί κανείς να αντιληφθεί πως η πολιτιστική διπλωματία αφορά τη χρήση του πολιτισμού ως μέσο άσκησης επιρροής για την εξωτερική πολιτική (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015: 14, 15, Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021: 19, Παπαγαρουφάλη 2013: 24, 25).

Συγκεκριμένα, η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί ένα πολυσήμαντο πεδίο που επιδιώκει τη συνεργασία μεταξύ χωρών, σε ένα κλίμα αμοιβαίας κατανόησης και ανάπτυξης μακροπρόθεσμων σχέσεων. Οι Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη (2015: 15) αντιλαμβάνονται την πολιτιστική διπλωματία ως «την άσκηση θεμιτής επιρροής μέσα από την οδό του πολιτισμού». Ουσιαστικά η πολιτιστική διπλωματία αφορά την άσκηση διπλωματίας, μέσα από τη χρήση στοιχείων του πολιτισμού, με σκοπό τη διαμόρφωση θετικής εικόνας μιας χώρας στο εξωτερικό. Τέτοια στοιχεία δεν είναι άλλα από τη γλώσσα, τις τέχνες, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τις πολιτιστικές αξίες και τα αγαθά (Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021: 21, Ang, Isar, Mar 2015: 366. Όλα τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν τη στενή σχέση της ήπιας ισχύος αλλά και της πολιτιστικής διπλωματίας, καθώς και οι δύο έννοιες άπτονται θεμάτων διπλωματίας με στόχο τη συνεργασία και την ανάπτυξη υγιών δεσμών μεταξύ κρατών, γεγονός που θα μελετήσουμε και παρακάτω (Κολοκυθά 2021: 55, Παπαγαρουφάλη 2013: 24, 25, 30, Jones 2020: 41).

Το πεδίο της πολιτιστικής διπλωματίας, παραδοσιακά αποτελεί αντικείμενο μελέτης των Σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, εντούτοις τα τελευταία χρόνια φαίνεται να κερδίζει την προσοχή και άλλων ερευνητικών πεδίων όπως το Μάρκετινγκ, οι Πολιτισμικές Σπουδές, η Πολιτιστική Διαχείριση, η Ιστορία και οι Δημόσιες Σχέσεις. Η πολιτιστική διπλωματία, προκύπτει ως ένα υποπεδίο της δημόσιας διπλωματίας, η οποία χρησιμοποιεί τον πολιτισμό ως ένα εργαλείο, που στόχο έχει την ανάπτυξη θετικής δημόσιας γνώμης αντλώντας περιεχόμενο μέσα από την εκπαίδευση, τον πολιτισμό αλλά και τις επικοινωνίες, τρεις τομείς της πολιτικής ενός κράτους. Επιπλέον η πολιτιστική διπλωματία μπορεί να επιφέρει μακροπρόθεσμα οφέλη που αφορούν την αρμονική συνεργασία και εμπιστοσύνη, γεγονός που συνδράμει στην αποφυγή προστριβών και πολιτικών αντιπαραθέσεων (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015: 15, Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021:18-19, Κολοκυθά 2021: 53, 54, Cho 2021: 3).

Η επαφή, η σύναψη αλλά και η διατήρηση σχέσεων μεταξύ δυο διαφορετικών χωρών εξυπηρετεί την εξωτερική πολιτική με τρεις κύριους τρόπους: 1) με την επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς ούτως ώστε να εξοικειωθεί το κοινό με ότι θεωρεί «αξιοπερίεργο», 2) με τη δημιουργία και προώθηση μιας θετικής εικόνας, 3) με την οικονομική ευημερία και ανάπτυξη που προκύπτει από κύματα τουρισμού. Ωστόσο τα παραπάνω μπορούν να συμβάλλουν και στην εσωτερική πολιτική, ιδιαίτερα σε χώρες με διαφορετικές εθνοτικές κοινότητες και διαφορετικές πολιτιστικές αξίες που συνθέτουν ένα πολύμορφο πολιτιστικό τοπίο. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η περίπτωση της Κύπρου, η οποία θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα στην εν λόγω μελέτη (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015:16, 17).

3.2 Ποιοι ασκούν την πολιτιστική διπλωματία

Όσον αφορά την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας αυτή πραγματοποιείται από διάφορους φορείς, οι οποίοι ποικίλλουν από χώρα σε χώρα και σε περιφερειακό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Κάθε χώρα αναθέτει την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας είτε σε κρατικούς, είτε σε ιδιωτικούς φορείς, ή στη σύμπραξη αυτών. Όσον αφορά το παράδειγμα της Κύπρου και τον κρατικό φορέα αυτής, σημαντικό ρόλο άσκησης διαθέτουν το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υφυπουργείο Πολιτισμού, τα οποία αποτελούν φορείς ανάδειξης, προώθησης και διάδοσης των αξιών της Κύπρου καθώς συντείνουν στην προώθηση τόσο εθνικών όσο και τοπικών συμφερόντων της κυπριακής κοινωνίας (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015: 25).

Από την άλλη όσον αφορά τον ιδιωτικό τομέα, αυτός διαθέτει έναν σημαντικό ρόλο στην άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας καθώς συμβάλλει στην ανάπτυξη του διαπολιτισμικού διαλόγου αλλά και σεβασμού προς τον πολιτισμό με τον οποίο συνδέεται, μέσα από ιδιωτικούς οργανισμούς και επιχειρήσεις ανθρώπων που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό. Αξιόλογο τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η μελέτη περίπτωσης αυτής της εργασίας, το Μουσείο Σεβέρη, που αφορά έναν ιδιωτικό φορέα που βρίσκεται στη Κύπρο. Η δημόσια πολιτική για τον πολιτισμό μπορεί να ενθαρρύνει τέτοιες ιδιωτικές πρωτοβουλίες ενισχύοντας και δίνοντας κίνητρα στους εμπλεκόμενους και εξασφαλίζοντας τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα για την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015: 25, Κολοκυθά 2021: 57-59, Παπαγαρουφάλη 2013: 25).

Άλλος ένας τρόπος μέσω του οποίου μπορεί να ασκηθεί πολιτιστική διπλωματία είναι η κοινωνία των πολιτών, δηλαδή ΜΚΟ, οργανώσεις, σύλλογοι και ιδρύματα τα οποία λειτουργούν αυτόνομα. Όπως επισημαίνουν οι Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη (2015: 26) πρόκειται για «ενδιάμεσες οργανώσεις μεταξύ των πολιτών και του κράτους». Ιδιαίτερα οι ΜΚΟ, δραστηριοποιούνται ενεργά και διακρίνονται για το παγκόσμιο δίκτυο που διατηρούν προσφέροντας πολυσήμαντο έργο σε κοινωνικό, περιβαλλοντικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Όσον αφορά μάλιστα τον πολιτιστικό τομέα, ο οποίος και μας απασχολεί στην παρούσα μελέτη, φαίνεται πως οι ΜΚΟ επιτελούν ένα σημαντικό έργο, ιδιαίτερα με αποστολές στο εξωτερικό, οι οποίες συνδράμουν στην εξωτερική πολιτική και κατ' επέκταση στη δημιουργία επαφών και σχέσεων με άλλες χώρες. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα για την Κύπρο αποτελεί η *Cyprus Youth DiplomaCY*. Η συγκεκριμένη μη κυβερνητική οργάνωση δίνει έμφαση στο τομέα των διεθνών σχέσεων και ταυτόχρονα αναδεικνύει την συμβολή της διπλωματίας για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015:26-28, Παπαγαρουφάλη 2013: 25, *Cyprus youth diplomacy*).

Πέρα από το ποιος ασκεί την πολιτιστική διπλωματία, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και σε ποιον ασκείται. Αρχικά η πολιτιστική διπλωματία ασκείται σε κρατικούς θεσμούς και κυβερνήσεις, οι οποίες έρχονται σε επαφή με την ενδιαφερόμενη πλευρά που επιδιώκει τη μακροχρόνια ανάπτυξη επαφών και τη δημιουργία στέρεων σχέσεων, ενώ ακόμη απευθύνεται σε κοινωνίες και λαούς, μέσα από πολιτιστικές δράσεις. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας αυτά μπορούν είτε να υποδείξουν μια πολιτισμική διείσδυση, η οποία μπορεί να αφομοιωθεί και να αφογκραστεί ομοίμορφα από την κοινωνία στην οποία ασκείται, είτε, εφόσον η κοινωνία στην οποία απευθύνονται τα μηνύματα, διαθέτει διαφορετικές αξίες και παραδόσεις, αντιλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο τα ερεθίσματα και την πολιτιστική διπλωματία που πραγματώνεται. Σε γενικές γραμμές, η πολιτιστική διπλωματία αποβλέπει στην αποδοχή και στην αλληλοκατανόηση των πολιτιστικών στοιχείων που διαθέτει και εξάγει, ούτως ώστε να εξασφαλιστούν μακροχρόνιες και στέρεες συνεργασίες (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015: 28, 29).

3.3 Η έννοια της ισχύος στη διπλωματία

Η έννοια της ισχύος αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς όρους του τομέα των διεθνών σχέσεων, η οποία συνδέεται και μπορεί να ασκηθεί στα πλαίσια της πολιτιστικής διπλωματίας, με τη μορφή της ήπιας δύναμης. Η έννοια της ισχύος απασχόλησε ιδιαίτερα τον Nye (2005:

28) ο οποίος όρισε την ισχύ ως την «ικανότητα να επηρεάζεις τη συμπεριφορά των άλλων για να επιτυγχάνεις τα αποτελέσματα που θέλεις» (Barnett and Duvall 2005: 39).

Η ερμηνεία του Nye, μπορεί να χωριστεί σε δύο επιμέρους κατηγορίες για να πετύχει κανείς ότι στοχεύει, με την πρώτη να αφορά τις απειλές και τη δεύτερη τον θαυμασμό και την έλξη, δύο κατηγορίες οι οποίες εμπίπτουν παραδοσιακά στη σκληρή και την ήπια ισχύ αντίστοιχα. Την προσοχή όμως του Nye φαίνεται πως τράβηξε το κομμάτι της ήπιας δύναμης, ο οποίος έδωσε μεγάλο βάρος στην ανάλυση της, συνδέοντας την μάλιστα με την εξωτερική πολιτική (Nye 2005: 28, 29, Wilson 2008: 114). Στην παρούσα εργασία, μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα η «ήπια ισχύς», την οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

3.3.1 Ήπια ισχύς

Η ήπια ισχύς ορίζεται ως η ικανότητα να σχηματίζονται οι προτιμήσεις των άλλων χωρίς τη χρήση σκληρών μέσων αλλά μέσω της έλξης και του γοήτρου. Πιο συγκεκριμένα η ήπια δύναμη αποτελείται από στοιχεία όπως η κουλτούρα, οι πολιτικές αξίες, οι θεσμοί αλλά και η εξωτερική πολιτική, συνιστώσες οι οποίες έχουν την ικανότητα να εξασφαλίσουν θαυμασμό και συμπάθεια (Zamorano 2016: 167, Nye 2005: 14, 21, 22, 33-35, Nye 2008: 95).

Η ήπια ισχύς αποτελεί συστατικό στοιχείο για να πετύχει μια χώρα ότι στοχεύει, τόσο σε εσωτερικό όσο και εξωτερικό πολιτικό επίπεδο. Η ήπια δύναμη δεν βασίζεται ούτε στην επιρροή αλλά ούτε και στην απλή πειθώ, αντίθετα στηρίζεται στη συμπάθεια και τον θαυμασμό και λειτουργεί σαν πρότυπο για τις αξίες και τις ελευθερίες που διαθέτει μια χώρα. Ο λόγος για τον οποίο η ήπια ισχύς δεν στηρίζεται στην επιρροή και την πειθώ είναι γιατί οι δυο αυτές ενέργειες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στα πλαίσια της σκληρής ισχύος, ενώ η συμπάθεια και ο θαυμασμός εξασφαλίζονται και προκαλούνται με τη δύναμη της έλξης και τον σεβασμό των αξιών. Επιπλέον η ήπια δύναμη συνδέεται συνήθως με την επιλεκτική ισχύ, δηλαδή τη δύναμη εκείνη που δίνει τη δυνατότητα να διαμορφώσεις την επιλογή για τις αξίες και την κουλτούρα ενός συνόλου, στα μάτια ενός άλλου. Η επιλεκτική ισχύς έρχεται σε αντίθεση με τη

σκληρή ισχύ (π.χ. στρατιωτική) που συνήθως συνδέεται με την εξουσιαστική δύναμη¹, τον εξαναγκασμό και την πίεση (Jones 2020: 37, Nye 2005: 35-38, Zamorano 2016: 167).

Οι πηγές στις οποίες μπορεί να βασιστεί μια χώρα και να εξασφαλίσει την ήπια ισχύ της είναι η κουλτούρα, οι πολιτικές αξίες που προάγει εσωτερικά και εξωτερικά καθώς και η εξωτερική πολιτική. Όσον αφορά την πρώτη πηγή, δηλαδή τον πολιτισμό μιας χώρας, ο οποίος και πρόκειται να μας απασχολήσει περισσότερο στην παρούσα μελέτη, αυτός μπορεί να προάγει αξίες και αρχές που μπορούν να συνδράμουν στην καλλιέργεια σχέσεων έλξης και συμπάθειας με άλλες χώρες. Αυτό ωστόσο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν στην κάθε περίπτωση είναι το περιβάλλον στο οποίο απευθύνονται οι πηγές και τα μέσα της ήπιας ισχύος, καθώς κάθε περιβάλλον διαθέτει έναν μοναδικό τρόπο ζωής με ιδιαιτερότητες που δεν είναι γνωστές ή αποδεκτές από όλους (Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021: 21, Nye 2005: 43-46, 100, 103, 105, 114, Nye 2008: 96).

Η δεύτερη πηγή ήπιας ισχύος, περιλαμβάνει τις πολιτικές αξίες μιας χώρας, οι οποίες μπορεί να λειτουργούν ενισχυτικά στην ήπια ισχύ της ή και διαβρωτικά αναλόγως εάν οι ίδιες είναι αποδεκτές ή κατακριτέες για ορισμένες κοινωνίες. Αξιόλογα παραδείγματα αποτελούν οι αξίες που συνδέονται με τον φεμινισμό, την ελευθερία του λόγου και της σεξουαλικότητας καθώς και τη δημοκρατία, αρχές τις οποίες υπερασπίζεται και η Ευρώπη (Nye 2005: 47, 49, 118, 119, 122 126, 128, Nye 2008: 96).

Η τρίτη πηγή ήπιας ισχύος είναι η εξωτερική κυβερνητική πολιτική, η οποία μπορεί είτε να ενισχύσει ή και να υπονομεύσει την ήπια δύναμη της αναλόγως του τρόπου με τον οποίο ασκείται αλλά και με τις αξίες που υπερασπίζεται. Γενικά η εξωτερική πολιτική της εκάστοτε χώρας έχει ως στόχο την εξασφάλιση ευνοϊκών καταστάσεων προς την ίδια, κάτι το οποίο μπορεί να επιτύχει όταν προάγει πανανθρώπινες αξίες και διαθέτει θελκτικά στοιχεία που γοητεύουν άλλες χώρες. Εν τούτοις αυτό που διαδραματίζει τον βασικότερο ρόλο είναι ο τρόπος με τον οποίο ασκούνται οι διάφορες πολιτικές σε πρακτική εφαρμογή (Nye 2005: 47-49, 129, 130 132, 135, 143, Nye 2008: 96, 98, 99).

¹ Ο Nye (2005: 37) αναφέρει ότι πολλές χώρες, στηρίζονται στην εξουσιαστική ισχύ αναπαράγοντας μύθους ότι είναι ανίκητες έτσι ώστε να εξασφαλίσουν τον θαυμασμό από άλλες μέσα από την επιρροή και τη πειθώ. Τις πρακτικές αυτές τις ακολούθησαν τόσο ο Χίτλερ όσο και ο Στάλιν, προσπαθώντας να νομιμοποιήσουν την ισχύ τους.

3.4 Ο πολιτισμός ως βασική πηγή πολιτιστικής διπλωματίας και ήπιας ισχύος

Ο πολιτισμός αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική πηγή ήπιας ισχύος, καθώς έχει την ικανότητα να προωθεί ισχυρά μηνύματα τα οποία λειτουργούν ενισχυτικά ως προς τη δημιουργία θετικής εικόνας και ισχυρής ταυτότητας. Η UNESCO ορίζει τον πολιτισμό «το σύνολο των υλικών, πνευματικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας, που περιλαμβάνει εκτός από την τέχνη και τη λογοτεχνία, τους τρόπους ζωής, τους τρόπους του συνανήκειν, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις». Ο πολιτισμός αφορά τόσο ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, στοιχεία τα οποία είναι πιθανόν να προκαλούν θαυμασμό και έλξη (Κιζιλάρη και Σιεχατέ 2021: 17, Jones 2020: 37).

Η πολυσήμαντη προσφορά του πολιτισμού υπογραμμίζεται άλλωστε και στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό (2007), που δημιουργήθηκε έπειτα από την επιθυμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) να καταστεί η ίδια ένας φορέας ήπιας ισχύος, ο οποίος θα προαπίζετα αξίες που θα συμβάλλουν στην κατάρριψη των διακρίσεων και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, όπως άλλωστε αποτελούν: «η ευημερία, η ασφάλεια, η αλληλεγγύη, η ελευθερία έκφρασης, ο σεβασμός της πολυμορφίας και ο διαπολιτισμικός διάλογος». Ταυτόχρονα η Ε.Ε. αναγνωρίζοντας τον πολιτισμό ως στρατηγικό εργαλείο θέτει τρεις βασικούς στόχους-άξονες, μέσω των οποίων μπορούν να επιτευχθούν εθνικά και υπερεθνικά συμφέροντα: «1) την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, της πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου, σημεία που συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή, 2) την προαγωγή του πολιτισμού για την ανάπτυξη συνεργειών, αλλά και 3) την προώθηση του πολιτισμού προς όφελος των διεθνών σχέσεων» (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015:103, 104, 114, Κολοκυθά 2021: 58).

Η συνειδητοποίηση της συμβολής του πολιτισμού από την Ε.Ε. σε θέματα τόσο εσωτερικών επαφών όσο και εξωτερικών, αποτέλεσε βασικό κίνητρο για την άσκηση και την ανάπτυξη της πολιτιστικής διπλωματίας η οποία με τη σειρά της επέφερε τη δημιουργία πολιτιστικών συνεργασιών ανάμεσα σε οργανισμούς, μουσεία και χώρες. Η Ε.Ε. αρχικά επικεντρώθηκε ως

προς τα κράτη-μέλη της και έπειτα ως προς άλλες, τρίτες χώρες, σε μια προσπάθεια να δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς με τρίτους αλλά και μια ενιαία ευρωπαϊκή ταυτότητα και αίσθηση του ανήκειν. Τα οφέλη που προκύπτουν μέσα από τη δημιουργία τέτοιων πολιτιστικών δεσμών είναι πολλαπλά καθώς όπως τονίζουν οι Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη (2015: 115-116): «μέσα από στενότερες πολιτιστικές σχέσεις διευκολύνεται γενικότερα ο διάλογος μεταξύ των κρατών, η επίλυση των διαφορών και η οικοδόμηση της ειρήνης. Επιπλέον, ενδυναμώνεται η κοινωνία των πολιτών, που επιστρατεύεται ως βασικός εταίρος συνεργασίας στις προωθούμενες διακρατικές πολιτιστικές σχέσεις, και ισχυροποιούνται οι δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα» (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015:115-116).

Σε παρόμοιο πνεύμα, η έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016), τονίζει τη συμβολή του πολιτισμού στην εξωτερική πολιτική, τις εξωτερικές σχέσεις αλλά και την οικονομική ανάπτυξη, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017) αναλύει τα πολυσήμαντα θέματα που άπτονται «της πολιτισμικής διαφορετικότητας, της ελευθερίας έκφρασης, της καλλιτεχνικής ακεραιότητας αλλά και της ευελιξίας στις συνεχείς αλλαγές». Η αξιοσημείωτη συνεισφορά του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις, σημειώνεται ως ένα βαρυσήμαντο πλεονέκτημα για την ευρωπαϊκή διπλωματία εφόσον «ο σεβασμός των κοινών πολιτιστικών αξιών» ενδυναμώνει την αλληλοκατανόηση και τις συνεργατικές σχέσεις τόσο ανάμεσα σε άτομα όσο και σε πολιτιστικούς οργανισμούς (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη 2015:114, 115, Κολοκυθά 2021: 58).

Συμπληρώνοντας τα παραπάνω αξιοσημείωτο είναι και αυτό που τονίζει η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον ρόλο και την προσφορά του πολιτισμού μέσω των πολιτιστικών ανταλλαγών. Η εν λόγω πρακτική πέρα από το ότι συντείνει στην ανάπτυξη των σχέσεων ανάμεσα σε δύο χώρες λειτουργεί ενισχυτικά και ως προς τη δημιουργία ισορροπίας και ειρηνικών σχέσεων καθώς βοηθάει στην πρόληψη συγκρούσεων μέσα από την καλλιέργεια του σεβασμού σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα. Έτσι, ο πολιτισμός μπορεί να ενταχθεί ως στρατηγικό εργαλείο στην ανάπτυξη των εξωτερικών σχέσεων εφόσον όπως τονίζει και η Ευρωπαϊκή Ατζέντα λειτουργεί ως ένας ισχυρός δεσμός μεταξύ ατόμων από διαφορετικά «εθνοτικά, θρησκευτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα, ενισχύοντας τον διαπολιτισμικό διάλογο και την αμοιβαία κατανόηση» (Cho 2021: 6, *Europarl.europa.eu.2018*).

3.5 Το μουσείο ως όχημα ήπιας δύναμης και πολιτιστικής διπλωματίας

Τα μουσεία αποτελούν πρεσβευτές της διεθνούς εικόνας μιας χώρας, διαθέτοντας συχνά μια αξιόλογη πολιτιστική παρουσία. Οι δυναμικοί αυτοί πολιτιστικοί οργανισμοί αποτελούν συνδεδεμένο κρίκο ανάμεσα στην κοινωνία και τον άνθρωπο αλλά και το παρελθόν με το παρόν, προβάλλοντας θετικές αξίες και συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο τόσο στις εξωτερικές σχέσεις μιας χώρας όσο και στο ίδιο το κοινωνικό της περιεχόμενο, με βασικό συστατικό στοιχείο σύνδεσης την ήπια ισχύ (Μούλιου 2015: 86-88, Μούλιου 2014: 23). Μάλιστα η UNESCO αναγνωρίζει τη μεγάλη συνεισφορά των μουσείων και θεωρεί ότι αποτελούν έναν από τους πιο αξιόλογους φορείς ανάπτυξης ήπιας ισχύος, υπογραμμίζοντας ότι τα μουσεία αποτελούν φορείς ήπιας δύναμης που αγωνίζονται για την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, προωθούν τη γνώση άλλων πολιτισμών και χτίζουν γέφυρες ανάμεσα σε κοινότητες (Cho 2021: 2, Ünsal 2019: 605, 606).

Όσον αφορά τη συνεισφορά των μουσείων στην εξωτερική πολιτική, ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα για τη σύναψη διακρατικών συνεργειών είναι οι περιοδικές εκθέσεις. Ο δανεισμός ιστορικών εκθεμάτων από μια χώρα σε μια άλλη αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο διαμόρφωσης θετικής εικόνας αλλά και μια πράξη που ενισχύει την εμπιστοσύνη και συμβάλλει στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ χωρών (Σαραγά 2021: 179, Cho 2021: 6). Όπως επισημαίνει η Σαραγά (2021: 180) «η προβολή του πολιτισμού ανέκαθεν εξυπηρετούσε εθνικούς σκοπούς καθώς η πολιτιστική κληρονομιά και η παιδεία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη διεθνή εικόνα της χώρας».

Ο προσωρινός δανεισμός πολιτιστικών αντικειμένων ή έργων τέχνης μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο διάφορων γεγονότων όπως εκθέσεις ανταπόδοσης, επετειακές δράσεις, ολυμπιακούς αγώνες, αφιερωματικά έτη, συνεργασίες μουσείων και πολιτιστικών οργανισμών, διακρατικές συμφωνίες, ή ειδικές συμφωνίες συνεργασίας. Όλες οι παραπάνω δράσεις συνιστούν ένα πολύτιμο και προνομιακό εργαλείο που ενθαρρύνει τη δημιουργία ουσιαστικών δεσμών και επικοινωνεί ισχυρά θετικά μηνύματα, γεγονός που δύναται να ενισχύσει την αμοιβαία κατανόηση οδηγώντας στη δημιουργία διπλωματικών συνεργασιών (Σαραγά 2021: 187, 188, 195, Cho 2021: 6, 8, 12).

Η προσφορά του πολιτισμού όμως δεν περιορίζεται μόνο στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων καθώς φαίνεται να διαδραματίζει έναν αξιοσημείωτο ρόλο σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και κοινωνικής συνοχής, ενισχύοντας την αίσθηση του ανήκειν. Όσον αφορά την προσφορά των μουσείων στο κοινωνικό τους περικείμενο, η ήπια ισχύς διαφαίνεται μέσα από τις αξίες που προάγουν, οι οποίες μπορεί να συμβάλλουν σε κοινωνικές διαδικασίες που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή, τη σύμπραξη αλλά και την ανάπτυξη διακοινοτικών σχέσεων. Συγκεκριμένα οι εν λόγω αξίες υπηρετούνται μέσα από μουσειακές δράσεις και συχνά αφορούν την πολυφωνία, την ενδυνάμωση, τον διαπολιτισμικό διάλογο, τον σεβασμό στην πολιτιστική πολυμορφία, την ενεργό συμμετοχή και εμπλοκή ποικίλων κοινοτήτων και ανθρώπων, την κοινωνική προσβασιμότητα, τη δικαιοσύνη, τον μη αποκλεισμό και την ενσωμάτωση (Cho 2021: 8,9, 14, 15, Decker 2020: 647, Ünsal 2019: 597, 603, 605, 606). Όλα τα παραπάνω γνωρίσματα καθιστούν τα μουσεία «δίκαια και δημοκρατικά», «συμμετοχικά», «θεραπευτικά» και «ανταποκρινόμενα» εφόσον προωθούν την αίσθηση του ανήκειν, ενθαρρύνουν τη συμμετοχή και τη συμφιλίωση και αναγνωρίζουν την πολιτιστική πολυμορφία, γεγονός που αναδεικνύει την κοινωνική δυναμική τους αλλά και τη συμβολή τους στην πρόοδο και τη βιωσιμότητα της κοινωνίας (Μούλιου 2014: 23, Μούλιου 2015: 86-88)

Τα μουσεία μέσω ανοικτών και καινοτόμων δράσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, περιοδικών εκθέσεων, αλλά και δημόσιων εκδηλώσεων, μεταλαμπαδεύουν ιδέες, γνώσεις, αξίες και πολιτισμό, στοιχεία που αποτελούν βασικές αρχές της ήπιας ισχύος διαμορφώνοντας την ταυτότητα των κοινωνιών. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επισήμανση της Μούλιου (2015: 74) αναφορικά με τη δυναμική δημόσια εικόνα των μουσείων, που «αποτελούν πεδία έκφρασης σημαντικών ιδεών που καθορίζουν τις κοινωνίες μέσα από τις αρχές της ήπιας δύναμης που διαθέτουν και ακολουθούν». Σύμφωνα με την ίδια (Μούλιου 2015: 86, 87) μερικές από αυτές τις αρχές είναι η λειτουργία των μουσείων ως:

- 1) σημαντικών μέσων ανάδειξης και προβολής της πόλης στην οποία βρίσκονται, διαδραματίζοντας ένα καίριο ρόλο ακόμη και στη ζωή των κατοίκων. Συνιστούν σημαντικά σύμβολα μνήμης αλλά και σημεία επαφής ανθρώπων, κοινοτήτων και χωρών που στοχεύουν στην επίλυση προβλημάτων και στη σύναψη δυναμικών σχέσεων

- 2) προς την επίλυση ανοικτών αντιπαράθεσεων για αμφιλεγόμενα κοινωνικά ζητήματα, τα οποία χαρακτηρίζουν και απασχολούν τις πόλεις που έχουν ανοιχτές πληγές, εφόσον έχουν έρθει αντιμέτωπες είτε με θέματα προσφυγιάς και μετανάστευσης είτε κοινωνικού εκτοπισμού
- 3) αντιπροσωπευτικές εικόνες και διαμορφωτές ταυτότητας ενός τόπου, ενισχύοντας τα θετικά της στοιχεία, ενώ μάλιστα συντείνουν στην αστική αναβίωση και ανάπλαση μιας περιοχής
- 4) προς τη συμβολή για τη δημιουργία μιας στρατηγικής ταυτότητας τόπου καθώς συνεργάζονται και αναδεικνύουν ιστορικά στοιχεία του τόπου που βρίσκονται, ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την τοπική ανάπτυξη
- 5) προς την προσφορά πολυδιάστατων εμπειριών οι οποίες προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών και ζωντανεύουν όλες τις ανθρώπινες αισθήσεις, γεγονός που φέρνει τον άνθρωπο πιο κοντά σε θέματα πολιτισμού
- 6) βασικό πυλώνα για μια πόλη αποτελώντας κέντρα πολιτισμού και πηγή μάθησης για αυτή. Επιπλέον προσφέρουν δράσεις οι οποίες συμβάλουν στη συμμετοχή διαφορετικών κοινοτήτων γεγονός που καλλιεργεί την ευημερία και την ισότητα καθώς απευθύνονται σε πολλές και διαφορετικές κοινωνικές ομάδες
- 7) προς την καλλιέργεια ενός σημαντικού δικτύου σχέσεων στη διεθνή σκηνή που προάγει ευκαιρίες εμπλοκής, σύνδεσης και συνεισφέρουν μακροπρόθεσμα στην κοινωνική συνοχή, ενώ ακόμα μέσα από τις συνεργατικές δράσεις αναπτύσσουν υγιείς σχέσεις που συμβάλλουν στις διπλωματικές σχέσεις αμφότερων χωρών

Οι παραπάνω αρχές κάνουν λόγο τόσο για τον θετικό αντίκτυπο και τις ευκαιρίες που προσφέρουν τα μουσεία για την ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων, όσο και για τη συνεισφορά τους στην κοινωνική ενδυνάμωση και αρμονία η οποία μπορεί να επιτευχθεί όταν υιοθετούν «ποικίλους μηχανισμούς και ρόλους που βασίζονται στην ήπια δύναμή τους ως διαμορφωτών πολιτικών αστικής συνείδησης και πολιτιστικής δημοκρατίας» Cho 2021: 8, 9,14, 15, Decker 2020: 647, Ünsal 2019: 597, 599, 601, 603, 605, 606). Υπογραμμίζεται κυρίως ο κοινωνικός ρόλος των μουσείων αλλά και η υποχρέωση των ίδιων να διαμορφώσουν μια «ισορροπημένη, υγιή και ευτυχισμένη κοινωνία για τους πολίτες» (Μούλιου 2015: 86). Από τα παραπάνω

γίνεται αντιληπτό ότι οι δράσεις και οι λειτουργίες των σύγχρονων μουσείων θα πρέπει να συνδέονται άμεσα με το κοινωνικό περικείμενο αλλά και από την ευθύνη τους «να αφουγκράζονται την κοινωνία, να αντιδρούν ως ευαίσθητα βαρόμετρα των αναγκών των πολιτών ή ακόμη καλύτερα, να προβλέπουν νέες ανάγκες και τάσεις» (Μούλιου 2015: 89).

3.6 Σύνοψη Κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο είχε ως στόχο να πλαισιώσει θεωρητικά τη μελέτη μας, αποσαφηνίζοντας βασικούς όρους όπως αυτόν της «πολιτιστικής διπλωματίας» και της «ήπιας ισχύος» έτσι ώστε να κατανοηθεί ο ρόλος, η συμβολή αλλά και η σχέση τους με τη μουσειακή πρακτική. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση ανέδειξε τη σημασία της συνεισφοράς τους στη σύναψη στέρεων σχέσεων αλλά και στη δημιουργία τέτοιων προϋποθέσεων που θα συμβάλουν στην αρμονική συνύπαρξη των λαών.

Συγκεκριμένα, η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πεδίο το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη και διατήρηση σχέσεων, ενώ μάλιστα συνδέεται στενά και με την έννοια της ήπιας ισχύος «ως ένα κανάλι μέσω του οποίου μπορεί να ασκηθεί» (Κιζλάρη και Σιεχατέ 2021: 21). Σε ότι αφορά τα μουσεία ως φορείς ήπιας δύναμης και πολιτιστικής διπλωματίας, παρατηρούμε ότι στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, ο ρόλος των μουσείων ως πολιτιστικών διπλωματών και φορέων ήπιας ισχύος αναλύεται κυρίως μέσα από τη σκοπιά της εξωτερικής πολιτικής και όχι τόσο του κοινωνικού περικειμένου. Έτσι, είναι σημαντικό να διερευνηθεί ο ρόλος τους και σε περιπτώσεις όπως αυτή της Κύπρου όπου και δεν υπάρχει κάποια αντίστοιχη μελέτη. Πάνω σε αυτά τα δεδομένα στηρίχθηκαν και τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία μέλλεται να αναδείξουν τι ισχύει στην περίπτωση της Κύπρου με το Μουσείο Σεβέρη και τις αξιόλογες προσπάθειές του να συμβάλλει στην ανάπτυξη υγιών δεσμών και αρμονικών σχέσεων μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού.

Κεφάλαιο 4

Μεθοδολογία της έρευνας

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας αποτελεί η διερεύνηση των μουσείων ως φορείς κοινωνικής ενδυνάμωσης δίνοντας βαρύτητα στη συμβολή τους ως προς την επίλυση ανοιχτών αντιπαραθέσεων και τη δημιουργία μακροπρόθεσμων συνεργατικών σχέσεων, μελετώντας το παράδειγμα της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας. Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά η μεθοδολογία που επιστρατεύθηκε με σκοπό να διερευνηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα αλλά και να προσεγγιστεί σε βάθος η μελέτη περίπτωσης. Συγκεκριμένα, αφού μελετήθηκε εις βάθος η σχετική βιβλιογραφία (βλ. Κεφάλαιο 2, 3) και επιλέχθηκε το Μουσείο Σέβερη ως περίπτωση μελέτης (βλ. Κεφάλαιο 5), διενεργήθηκε πρωτογενής έρευνα μέσω συνεντεύξεων με εκπροσώπους του φορέα, ώστε να αποσαφηνιστεί η συνεισφορά του στην ειρηνική συνύπαρξη, στην αλληλοκατανόηση και στην επαφή μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας. Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί ότι σε επόμενο κεφάλαιο (βλ. Κεφάλαιο 7) θα γίνει μια παράλληλη αναφορά στην περίπτωση μιας πρωτότυπης δράσης ενός άλλου μουσείου, με στόχο να πληροφορηθεί τόσο η εν λόγω εργασία, όσο και το έργο δράσης του Μουσείου Σεβέρη, το οποίο μπορεί να την υιοθετήσει.

4.1 Η μέθοδος των Ημιδομημένων Συνέντευξεων

Η μέθοδος της συνέντευξης αποτέλεσε το κατεξοχήν ερευνητικό εργαλείο της εν λόγω μελέτης, για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων. Αν και η συνέντευξη αποτελεί μια χρονοβόρα και απαιτητική διαδικασία, διαθέτει κάποια σημαντικά πλεονεκτήματα, ειδικότερα σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη που ένα φαινόμενο πρέπει να μελετηθεί με ιδιαίτερη προσοχή. Στη συγκεκριμένη μελέτη ο τύπος συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτός της ημιδομημένης συνέντευξης, η οποία και αποτελεί έναν ευέλικτο τύπο συνέντευξης που θα αναλύσουμε στην εν λόγω ενότητα.

Η συνέντευξη ως τεχνική συλλογής δεδομένων εμπίπτει στην ποιοτική έρευνα, η οποία μαζί με την ποσοτική αποτελούν τις δύο εκείνες μεθόδους που θα επιλέξει ένας ερευνητής, ανάλογα με τα ζητήματα που καλείται να διερευνήσει. Στη συγκριμένη μελέτη, ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος, είναι γιατί αποτελεί μια ενδεδειγμένη επιστημονική μέθοδο, μέσω της οποίας μπορεί να εμβαθύνει κανείς ολιστικά σε ένα συγκεκριμένο θέμα εκμαιεύοντας σημαντικές διαστάσεις για αυτό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή του Ιωσηφίδη (2008: 21) για την ποιοτική έρευνα αναφέροντας: «Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και χαρακτηριστικών κοινωνικών ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα “πώς” και “γιατί”», μια προσέγγιση που φαίνεται να σημειώνει και ο Τσιώλης (2014: 25) λέγοντας πως ο βασικός στόχος της ποιοτικής έρευνας συγκεντρώνεται γύρω από τη διερεύνηση και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων και σχέσεων σημειώνοντας πως αυτή εστιάζει στη: «φιλοσοφική και θεωρητική προσέγγιση που υιοθετεί για τον κοινωνικό κόσμο» (Ίσαρη και Πουρκός 2015: 28).

Όσον αφορά τις μεθόδους συλλογής ποιοτικών δεδομένων, στην εν λόγω μελέτη χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, καθώς αποτελεί έναν ευέλικτο τύπο συνέντευξης, διαμορφωμένο από ένα σύνολο προκαθορισμένων σημείων, τα οποία ο ερευνητής θεωρεί πολύ σημαντικά για την έρευνα του και θέλει να καλύψει μέσα από τη συζήτηση με τους συνεντευξιζόμενους. Σύμφωνα μάλιστα με τους Ίσαρη και Πουρκό (2015: 97) η ευελιξία που έχει η ημιδομημένη συνέντευξη ως προς τη διεξαγωγή της έγκειται στα ακόλουθα τέσσερα χαρακτηριστικά: 1) είναι ήδη γνωστά στον ερευνητή τα σημεία που θέλει να εμβαθύνει το θέμα, 2) μπορεί να γίνει τροποποίηση των ερωτήσεων βάση του ερωτώμενου, 3) δεν υπάρχει αυστηρότητα ως προς τη σειρά που πραγματοποιούνται οι ερωτήσεις όπως επίσης 4) μπορούν να γίνουν επιπρόσθετες ερωτήσεις όπου κρίνεται απαραίτητο ή άλλες πάλι μπορούν να παραλειφθούν (Ίσαρη και Πουρκό 2015: 96, 97, Ιωσηφίδης 2008: 111, 112, Μαντζούκας 2007: 242).

4.2 Δείγμα, Οργάνωση και Ταξινόμηση των Ποιοτικών Δεδομένων

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις (Παράρτημα Α), αυτές πραγματοποιήθηκαν με τρία άτομα που εργάζονται στο Μουσείο Σεβέρη (τη Διευθύντρια του Μουσείου, την Υπεύθυνη του Ερευνητικού Κέντρου αλλά και την Εκπαιδευτική Λειτουργό) που είχαν βαθιά γνώση του

μουσειακού χώρου και των λειτουργιών του². Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν αυτοπροσώπως στον χώρο του μουσείου, τον Ιούλιο του 2022. Η κάθε συνέντευξη διήρκησε περίπου 25 λεπτά. Με το πέρας των συνεντεύξεων ακολούθησε, τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, η απομαγνητοφώνηση και ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που προέκυψαν. Τα ποιοτικά δεδομένα των συνεντεύξεων, αναλύθηκαν σύμφωνα με τις αρχές της θεματικής ανάλυσης και αποτελούν ένα πολύτιμο υλικό καθώς σε συνδυασμό με τις βιβλιογραφικές πηγές δίνουν τη δυνατότητα να αναδειχθούν οι καλές πρακτικές αλλά και τα προβλήματα, σε μια προσπάθεια να διερευνηθούν λύσεις και αλλαγές για το μουσειακό τοπίο στην Κύπρο (Ισαρη και Πουρκός 2015: 12, 99, Μαντζούκας 2007: 236, 237).

Είναι πολύ σημαντικό επίσης στο συγκεκριμένο σημείο να αναφερθεί ότι στα πλαίσια της ηθικής και της δεοντολογίας που καλείται να ακολουθεί μια ερευνητική διαδικασία όπως η συνέντευξη δημιουργήθηκαν κωδικοί οι οποίοι αντιστοιχούν και αναφέρονται στο κάθε συνεντευξιαζόμενο πρόσωπο, ούτως ώστε να προστατεύονται τα προσωπικά τους στοιχεία. Ο σχεδιασμός του κωδικού αποτελείται από το αρχικό γράμμα που αναφέρεται στον ρόλο/θέση που έχει το κάθε άτομο μέσα στο μουσείο, έναν αριθμό που αντιστοιχεί στη σειρά με την οποία πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη στον καθένα αλλά και το αρχικό γράμμα από το φύλο του κάθε προσώπου. Για την καλύτερη δυνατή ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων, αυτά ταξινομήθηκαν και οργανώθηκαν σε κατηγορίες και υποκατηγορίες οι οποίες προέκυψαν από τα διάφορα θέματα που είχαν κεντρική θέση στη συζήτηση.

² Αξίζει να σημειωθεί ότι δε χρειάστηκαν συστάσεις με τα μέλη του προσωπικού και εμένα, καθώς είχα την ευκαιρία να εργαστώ κάποιους μήνες στο μουσείο στα πλαίσια του προγράμματος Erasmus, γεγονός που λειτούργησε θετικά προς την επικοινωνία αλλά και την εχεμύθεια που υπήρχε μεταξύ μας.

Κεφάλαιο 5

Μελέτη Περίπτωσης: Η Κύπρος και το Μουσείο Σεβέρη

Η Κύπρος, η οποία μέσα από το παράδειγμα του Μουσείου Σεβέρη, αποτελεί τη μελέτη περίπτωσης αυτής της εργασίας, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς διαθέτει ένα μοναδικό ιστορικό τοπίο και τοπίο τραύματος, καθιστώντας τη μάλιστα τη μοναδική διαιρεμένη και κατεχόμενη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διάφορες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες συνέβαλαν στη δημιουργία της σημερινής της εικόνας, με τα μουσεία της Κύπρου να διαθέτουν ένα ιδιαίτερο ρόλο καθώς παρουσιάζουν δύο αρκετά ετερόκλητα αφηγήματα. Οι δύο κοινότητες περνούν τα δικά τους μηνύματα μέσα από τα μουσεία που διαθέτει η κάθε μία ξεχωριστά, σε μια προσπάθεια να συνδέσουν την ταυτότητα τους και την παρουσία τους στο νησί. Από την άλλη το Μουσείο Σεβέρη υποστηρίζει την επίλυση των διαφορών και στοχεύει στην κατανόηση και την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων, ενθαρρύνοντας τη συμφιλίωσή τους μέσα από διακοινοτικές δράσεις και αναγνωρίζοντας την πολιτιστική πολυμορφία και ετερογένεια της κυπριακής κοινωνίας.

5.1 Ιστορικά γεγονότα

Η Κύπρος είναι ένα νησί, με πλούσια πολυπολιτισμική φυσιογνωμία, γεγονός που οφείλεται στους διάφορους πολιτισμούς που έμεναν και μένουν στο νησί. Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό κομμάτι της μεσογείου και αποτελεί σταυροδρόμι τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Ταυτόχρονα, η Κύπρος αποτελεί τη μοναδική διαιρεμένη και κατεχόμενη χώρα της Ευρώπης, μετά την τούρκικη εισβολή του 1974. Όλα φαίνεται να ξεκίνησαν με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, που οδήγησαν μεν στην Ανεξαρτησία της Κύπρου στις 16 Αυγούστου του 1960 από τις Βρετανικές δυνάμεις, αλλά υπήρξαν δε και ο λόγος για την παράνομη κατοχή του νησιού από την Τουρκία (Καραχασάνης και Ψυρρής 2010: 9, Καραχασάνης και Ψυρρής 2012: 11, 12, Κουφουδάκης 2008: 12, 26, 34, 36, 43).

Το Σύνταγμα που ορίστηκε με την Ανεξαρτησία, ενέτεινε τις διαφορές ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα σηματοδοτώντας τα επόμενα χρόνια με βίαια επεισόδια. Μάλιστα το 1963 υπογράφηκε συμφωνία για τη λήξη των έντονων επεισοδίων που ξεσπούσαν, προβλέποντας τη δημιουργία διαχωριστικής γραμμής στη Λευκωσία μεταξύ ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών περιοχών. Έντεκα χρόνια αργότερα, το 1974, με αφορμή το πραξικόπημα που εκτυλίχθηκε στη Λευκωσία, κατάσταση που απόρρεε από τη χουντική κυβέρνηση της Ελλάδας, η πράσινη γραμμή έμελλε να επεκταθεί, έχοντας πλέον μήκος 300 χιλιόμετρα και χωρίζοντας την κατεχόμενη από την ελεύθερη Κύπρο (Καραχασάνης και Ψυρρής 2012: 13 -15, 46, Κουφουδάκης 2008: 34-36). Η πράσινη γραμμή συνοδεύεται κατά μήκος και από τη Νεκρή Ζώνη η οποία μέχρι σήμερα ελέγχεται από τα Ηνωμένα Έθνη (Εικόνα 1, Πανταζόπουλος 2019, Polignosi).

Εικόνα 1: Χάρτης της Κύπρου που παρουσιάζει την πράσινη γραμμή, η οποία χωρίζει τις δύο κοινότητες του νησιού μετά το 1974 (Τσιλιόπουλος 2021)

Προφασιζόμενη λοιπόν η Τουρκία το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως που υπογράφηκε το 1960 (Παράρτημα Β), εισέβαλε στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου του 1974, με πρόσχημα την αποκατάσταση της τάξης. Μάλιστα σημειώθηκε και δεύτερη επιθετική επιχείρηση από την Τουρκία, στις 14 Αυγούστου του 1974, έκτοτε της οποίας η ίδια κατέχει το 37% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το 1974 αποτελεί μια ημερομηνία σταθμό για τη ταυτότητα και τη μνήμη των Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι βίωσαν το τραύμα της απώλειας, του εκτοπισμού και της στέρησης όπως θα δούμε και στην επόμενη ενότητα (Καραχασάνης και Ψυρρής 2010: 9, 99, 107,123, Καραχασάνης και Ψυρρής 2012: 31, 46, 65, Κουδουδάκης 2008: 21, 34-37, 41).

Οι διακοινοτικές ταραχές της δεκαετίας του 1960, τα γεγονότα του 1974 αλλά ακόμα και η σημερινή κατάσταση του «Κυπριακού Ζητήματος» που παραμένει άλυτο, με το νησί διχοτομημένο στα δύο, οδήγησαν τις κοινότητες σε διαφορετικές οδούς πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων, διαιωνίζοντας τα τραυματικά γεγονότα που συγκλόνισαν την Κύπρο. Αν και οι διακοινοτικές ταραχές υπήρξαν μια ψυχοφθόρα κατάσταση και για τις δύο κοινότητες, τα γεγονότα του 1974 υπήρξαν αναμφίβολα μια δύσκολη συνθήκη κυρίως για την ελληνοκυπριακή κοινότητα η οποία ήρθε αντιμέτωπη με τον εκτοπισμό, την προσφυγιά αλλά και τον θάνατο εκατοντάδων ανθρώπων, γεγονότα που τους τραυμάτισαν βαθιά ψυχικά (Πανταζόπουλος 2019).

5.2 Το τραύμα του 1974

Το 1974 αποτελεί μια ημερομηνία σταθμό για την ελληνοκυπριακή κοινότητα η οποία βίωσε τις εξελίξεις των γεγονότων τραυματικά και αμετάκλητα. Οι Ρουδομέτωφ και Χρίστου (2015: 52) αναφέρουν σχετικά με το τραύμα του 1974: «Το ‘1974’ συνιστά πολιτισμικό τραύμα για τους Ελληνοκύπριους, όχι μόνο γιατί σημάδεψε ανεξίτηλα τη συλλογική τους συνείδηση, αλλά επίσης γιατί βιώνεται μέχρι σήμερα, ως ένα γεγονός που άλλαξε ‘τη μελλοντική τους ταυτότητα με τρόπους αμετάκλητους και θεμελιώδεις’ », μάλιστα οι ίδιοι εξηγούν και τους λόγους που το τραύμα του 1974 ερμηνεύεται ως πολιτισμικό: 1) μέσω της μνημόνευσης, 2) μέσω της επίσημης αναφοράς του σε θεσμικό επίπεδο αλλά και 3) μέσω της ενσωμάτωσής του στην καθημερινότητα (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 52 – 54).

Συγκεκριμένα σε μια πρώτη θεωρητική οριοθέτηση του πολιτισμικού τραύματος οι ίδιοι (2015: 60) γράφουν: «Τα πολιτισμικά τραύματα καθιερώνονται με τον προσδιορισμό ενός φρικτού γεγονότος και εδραιώνονται μέσω διάφορων μεθόδων και εθίμων που μνημονεύουν αυτό το γεγονός, μετατρέποντάς το σε αναπόσπαστο μέρος της συλλογικής μνήμης». Η ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων σηματοδεύτηκε ανεξίτηλα από τα τραυματικά γεγονότα του 1974. Η μνήμη τους στιγματίστηκε από την αναγκαστική φυγή, την απώλεια των ανθρώπων τους, την απώλεια της γης τους, τη στέρηση κάθε δικαιώματος για επιστροφή αλλά και από τους αγνοούμενους (Galani and Lekakis 2020: 459, 465, Montgomery 2019: 738). Η ταυτότητά τους μάλιστα πέρα από τις μνήμες στιγματίστηκε και από χαρακτηρισμούς όπως «πρόσφυγας», «συγγενής

αγνοουμένου», «συγγενής εξαφανισμένου», «εγκλωβισμένος», χαρακτηρισμοί που τους ακολούθησαν και τους ακολουθούν μέχρι σήμερα³ (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 53, 66, 74).

Το τραύμα του 1974 δεν φαίνεται να επηρέασε μόνο όσους αφορούσε άμεσα, αλλά είχε μεγάλο αντίκτυπο σε όλους τους Ελληνοκύπριους και σε όλον τον ελληνισμό, φροντίζοντας μάλιστα για τη μεταβίβαση και την κληροδότησή του από γενιά σε γενιά μέσω της συλλογικής μνήμης (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 66, *Παρατηρητής της Θράκης*). Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι ο χαρακτηρισμός ‘πρόσφυγας’ συνοδεύει και ανθρώπους δεύτερης γενιάς δηλαδή όσους δεν έζησαν το 1974 αλλά γεννήθηκαν μετέπειτα. Σε αυτούς οι μνήμες και οι εικόνες τόσο της κατεχόμενης γης όσο και της εισβολής μεταδίδονται μέσα από «διηγήσεις, ενδιαφέροντα, ανησυχίες, φροντίδες και προβλήματα», που όλα μαζί συνιστούν τη συλλογική μνήμη (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 52, 68, Reeves and Heath-Kelly 2020: 244). Όπως πολύ ιδιαίτερα σημειώνουν και οι Ρουδομέτωφ και Χρίστου (2015: 70): «Το πολιτισμικό τραύμα εξαρτάται από τη δυναμική μεταξύ γενεών η οποία και το συντηρεί. [...] η προσφυγική οικογένεια υπήρξε σημαντικός χώρος για τη μνημόνευση του τραύματος της προσφυγιάς και για τη μεταφορά του από τη μια γενεά στην άλλη», γεγονός που σημειώνει τον διαγενεακό και διαπεραστικό χαρακτήρα του κυπριακού τραύματος (Ρουδομέτων και Χρίστου 2015: 75, Montgomery 2019: 738).

5.3 Σημερινή κατάσταση και διαχείριση τραύματος

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες ανάπτυξης διαλόγου και καλλιέργειας εμπιστοσύνης, ούτως ώστε να έρθουν πιο κοντά οι δύο κοινότητες και να γεφυρωθούν οι σχέσεις τους. Βήματα που συνδράμουν σε μια πρώτη προσπάθεια επικοινωνίας των δύο λαών αποτέλεσε η διάνοιξη των εννέα οδοφραγμάτων, μια ενέργεια η οποία δημιουργεί γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη των επαφών και την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Το παραπάνω γεγονός αποτελεί μια διπλωματική κίνηση η οποία δημιουργεί χώρο για την ανάπτυξη σχέσεων αλλά και για την ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου μέσα από την προώθηση πολιτιστικών μηνυμάτων για την αναγνώριση της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς.

³Αξιοσημείωτο είναι επίσης και το γεγονός ότι έχει θεσπιστεί αντίστοιχη νομοθεσία, ήδη από το 1974, για το ποιοι προβλέπονται ως πρόσφυγες: «μόνιμος κάτοικος περιοχής που βρίσκεται τώρα υπό τουρκική κατοχή», με τη νομοθεσία να τροποποιείται το 1995 προβλέποντας πλέον ως πρόσφυγες και όσους είχαν ιδιοκτησία γης ή και περιουσία στα κατεχόμενα εδάφη (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 66).

Αξιοσημείωτες μάλιστα είναι και οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά την προσχώρηση της Κύπρου το 2004 σε αυτή. Συγκεκριμένα η Ε.Ε. έχει επενδύσει για την πραγματοποίηση διακοινοτικών προγραμμάτων που αφορούν την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, τις επιχειρήσεις αλλά και το περιβάλλον με στόχο να έρθουν οι δύο κοινότητες πιο κοντά. Τέτοιο παράδειγμα προσπάθειας αποτελεί και ο «Κανονισμός της Πράσινης Γραμμής» με αριθμό 866/2004 ο οποίος αποβλέπει στην ενθάρρυνση της εμπιστοσύνης και του διαλόγου των δύο κοινοτήτων μέσα από την κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών διαμέσου συγκεκριμένων σημείων της γραμμής (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 3, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μηχανή του Χρόνου*).

Ακόμη κάποιες καλές πρακτικές που ενθαρρύνουν τη δημιουργία επικοινωνίας μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας, αποτελούν το έργο Καινοτόμου Επιχειρηματικότητας το οποίο προάγει την επιχειρηματική συνεργασία και το GoSocialCY. A. που λειτουργεί ευεργετικά ως προς τις συμπράξεις και τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων. Όμοια λειτουργεί και το Ερευνητικό Κέντρο στα Διαδραστικά Μέσα, Ευφυή Συστήματα, και Αναδυόμενες Τεχνολογίες (RISE) ένα συγχρηματοδοτούμενο έργο από την Ε.Ε., που σκοπό έχει την προαγωγή της ακαδημαϊκής έρευνας και γνώσης, σημαντικές ενέργειες οι οποίες αποβλέπουν στην οικοδόμηση και γεφύρωση των διακοινοτικών δεσμών (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 15, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*).

Επιπλέον η Ε.Ε. αναγνωρίζοντας την πολύτιμη συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ανάπτυξη των επαφών και κατ’ επέκταση στη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων, στηρίζει το έργο της Τεχνικής Επιτροπής για την Πολιτιστική Κληρονομιά στην Κύπρο. Το συγκεκριμένο έργο αποτελεί μια προσπάθεια συνεργασίας, αλληλοκατανόησης και σεβασμού διαφυλάττοντας την κοινή πολιτιστική κληρονομιά μέσα από την προστασία και την αποκατάσταση μνημείων και αρχαιολογικών χώρων (*Ευρωπαϊκή Επιτροπή*⁴).

5.4 Τα Μουσεία στην Κύπρο

Από το 1974 μέχρι σήμερα, υπεύθυνοι για τη λειτουργία και τη διαχείριση των μουσείων στην Κύπρο είναι η ελληνοκυπριακή κοινότητα για το νότιο τμήμα του νησιού και η τουρκοκυπριακή κοινότητα για το βόρειο. Όπως είναι επόμενο αυτός ο διαχωρισμός οφείλεται

⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/tcc_aid_programme_green_line_regulation_booklet_el.pdf

στη διχοτόμηση του νησιού με τις δύο κοινότητες να μην έχουν συνεργαστεί ή επικοινωνήσει μεταξύ τους αναφορικά με τα πολιτιστικά και μουσειακά θέματα. Αυτή η αυστηρή απόσταση οφείλεται αφενός στη νέα τάξη πραγμάτων που δημιουργήθηκε μετά το 1974 και αφετέρου στο γεγονός ότι η κάθε μεριά παρουσιάζει μέσα από τα μουσεία της αντιθετικά ιστορικά αφηγήματα γεγονότων. Τα αφηγήματα που ακολουθούν τα μουσεία, εξυπηρετούν την κάθε μεριά ξεχωριστά, ενισχύοντας την εθνική ταυτότητα της κάθε κοινότητας και υποστηρίζοντας την ύπαρξη και την ιστορική σύνδεσή της με το νησί (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 44).

Από τη μεριά της ελληνοκυπριακής κοινωνίας, ο λόγος για τον οποίο μια τέτοια συνθήκη συνεργασίας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, αλλά και δεν επιδιώκεται, είναι γιατί η ίδια δεν αναγνωρίζει πολιτικά και θεσμικά το βόρειο τμήμα της Κύπρου ούτε τα αντίστοιχα υπουργεία και τις υπηρεσίες που είναι υπεύθυνες σε θέματα πολιτισμού. Παρά το γεγονός ότι η «Τούρκικη Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» δεν αναγνωρίζεται από την Κυπριακή Δημοκρατία, αλλά και από καμία άλλη χώρα εκτός της Τουρκίας, είναι πολύ σημαντικό να υπάρξει μια ολοκληρωμένη εικόνα αναφορικά με τα μουσεία της Κύπρου κάνοντας αναφορές και συγκρίσεις που θα αφορούν και τις δύο πλευρές, γεγονός που θα βοηθήσει στην κατανόηση του μουσειακού τοπίου του νησιού (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 45).

Όπως προαναφέρθηκε δεδομένου ότι οι δύο κοινότητες της Κύπρου αποτελούν δύο ξεχωριστές οντότητες, η κάθε πλευρά διαθέτει διαφορετικά υπουργεία που είναι υπεύθυνα ως προς τη διαχείριση του πολιτισμού και ειδικότερα των μουσείων. Όσον αφορά το νότιο τμήμα του νησιού, σε αυτό τα υπεύθυνα υπουργεία είναι δύο: 1) Το Υπουργείο Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων στο οποίο υπάγεται το Τμήμα Αρχαιοτήτων αλλά και το 2) Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας που είναι υπεύθυνο για τη διαχείριση του σύγχρονου κυπριακού πολιτισμού και της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Σύμφωνα με τις Stylianou-Lambert και Bounia (2016: 49) η Κυπριακή Δημοκρατία, φαίνεται ότι είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση 17 μουσείων τα οποία αποτελούνται από: δέκα Αρχαιολογικά, τέσσερα Εθνογραφικά, δύο Ιστορικά και ένα Τέχνης (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 46, 47, 57).

Τα αυτοαποκαλούμενα αρμόδια υπουργεία σε πολιτιστικά ζητήματα του βόρειου τμήματος του νησιού είναι επίσης δύο και έχουν ως εξής: 1) «Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Πολιτισμού», το οποίο είναι υπεύθυνο για τη διαχείριση όλων των μουσείων που βρίσκονται στη βόρεια πλευρά αλλά και το 2) «Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας» το οποίο συνεργάζεται με το προηγούμενο ως προς τη διαχείριση δύο στρατιωτικών μουσείων που υπάρχουν. Η «Τούρκικη Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» είναι και εκείνη υπεύθυνη για 17⁵ μουσεία τα οποία απαρτίζονται από: έξι Ιστορικά, πέντε μουσεία βυζαντινών εικόνων, τρία Αρχαιολογικά και άλλα τρία Εθνογραφικά (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 46, 47, 57).

Η ίδρυση μουσείων στην Κύπρο μπορεί σχηματικά να χωριστεί σε τρεις κύριες χρονολογικές φάσεις, οι οποίες έρχονται σε αντιστοιχία με τον ρόλο αλλά και τον σκοπό της δημιουργίας τους. Η πρώτη φάση καλύπτει την περίοδο από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και λήγει το 1955 με τον αγώνα απέναντι στη βρετανική κυριαρχία. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τη βρετανική κυριαρχία στο νησί αλλά και το ενδιαφέρον που έδειξαν ως προς την ελληνική παρουσία που υπήρχε ήδη από την αρχαιότητα. Η δεύτερη περίοδος ξεκινάει με τον αγώνα κατά της βρετανικής κυριαρχίας, 1955-1959 και τελειώνει με τα γεγονότα του 1974, απευθυνόμενη κυρίως στους αγώνες και τις δυσκολίες που συνάντησε η ελληνοκυπριακή κοινότητα, αλλά και στην παρουσία των Τουρκοκυπρίων στο νησί. Στην εν λόγω χρονολογική φάση, τα μουσεία είναι κυρίως ιστορικά και εξυπηρετούν ως προς τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας των Ελληνοκυπρίων. Η τρίτη φάση χρονολογείται από το 1974 και έπειτα και χαρακτηρίζεται από την ανάγκη τόσο για τη διατήρηση όσο και για την προβολή της εθνικής ταυτότητας και επομένως σύνδεσης με το νησί (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 58-61, Μπούνια 2014).

Γενικά παρατηρείται ότι πολλά από τα μουσεία της Κύπρου χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς και από τις δύο κοινότητες για να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένες εθνικές ιδεολογίες σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης της κάθε ιστορίας. Η πρακτική αυτή δεν θα μπορούσε παρά να μας θυμίσει τη συζήτηση που είχαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο για την επιρροή, την πειθώ αλλά και την εξουσιαστική ισχύ (βλ. Κεφάλαιο 3), ενέργειες που χρησιμοποιούνται για να δαμάσουν, να νομιμοποιήσουν αλλά και να πείσουν τον κόσμο, ή τον εκάστοτε

⁵ Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι εσκεμμένα δεν συμπεριλαμβάνονται μαζί με τα αλλά μουσεία πιο πάνω, το Αρχαιολογικό μουσείο της Αμμοχώστου καθώς επίσης και το Κυπριακό Μουσείο Λαϊκής Τέχνης αλλά και το Μουσείο που είναι αφιερωμένο στο ναυάγιο της Κερόνειας, καθώς αποτελούν τρία μουσεία για τα οποία η ελληνοκυπριακή κοινότητα κάνει θέμα σχετικά με τη διαχείρισή τους από τους Τουρκοκύπριους.

ενδιαφερόμενο, να συμεριστεί τη δική τους εκδοχή στην ιστορία και τη δική τους πλευρά γεγονότων, αναπαράγοντας μύθους για τις ίδιες (Nye 2005: 37). Αξιοσημείωτο παράδειγμα τέτοιων περιπτώσεων αποτελούν τέσσερα ιστορικά μουσεία εκ των οποίων ένα ελληνοκυπριακό, το Μουσείο Αγώνος και τρία τουρκοκυπριακά Mevlevi Tekke Museum of Whirling Dervishes, the Museum of Barbarism και το Canbulat Museum. Τα συγκεκριμένα τέσσερα μουσεία επιλέγουν να παρουσιάζουν και να διατηρούν τη μνήμη ορισμένων πτυχών της ιστορίας, αγνοώντας και αποκρύπτοντας άλλες οι οποίες δεν ταιριάζουν στο αφήγημα που επιλέγουν να παρουσιάσουν (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 61, 62). Αυτό που διαφαίνεται είναι ότι η κάθε κοινότητα προβάλλει συναισθήματα αδικίας και καταπίεσης, θυματοποιώντας μάλιστα την εικόνα της, κάτι που προξενεί έντονα συναισθήματα εμποδίζοντας την ορθολογική σκέψη και λειτουργώντας διχαστικά και αρνητικά σε σχέση με το τραύμα, το οποίο με τον τρόπο αυτό αναπαράγεται και δεν ανακουφίζεται. Αν και η κάθε κοινότητα φέρει το δικό της τραύμα, τα δύο τραύματα δεν εξισώνονται, καθώς για την τουρκοκυπριακή κοινότητα το τραύμα αφορά τις δικαιοδικές ταραχές (Kizilyurek 2016: 198) ενώ για την ελληνοκυπριακή το 1974, μια καταστροφή που χαρακτηρίζεται από το θάνατο πολλών ανθρώπων αλλά και από την απώλεια γης μετά τον εκτοπισμό (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 52-54,76, Papadakis 2008: 28, Scott 2002: 225, *Λεβέντ 2022, Μπούνια 2014*).

Πολύ ενδεικτικά παραδείγματα αυτής της κατάστασης αποτελούν το Μουσείο Αγώνος για την ελληνοκυπριακή κοινότητα και το Μουσείο Βαρβαρότητας για την τουρκοκυπριακή. Το Μουσείο Αγώνος ιδρύθηκε το 1962, προς τιμήν του απελευθερωτικού αγώνα, με το αφήγημα να επικεντρώνεται στους Ελληνοκύπριους ήρωες που πολεμούν ενάντια στους Βρετανούς και Τουρκοκύπριους συνεργάτες τους. Από την άλλη, όσον αφορά το μουσείο της Βαρβαρότητας, αυτό ιδρύθηκε το 1964 και δημιουργήθηκε με σκοπό να παρουσιάσει τα αποτρόπαια εγκλήματα που διέπραξαν οι Ελληνοκύπριοι κατά των Τουρκοκύπριων παρουσιάζοντας τη δολοφονία μιας οικογένειας, εξίσου ένα σημείο που αναπαράγει τραυματικά γεγονότα, διαιωνίζοντας τα εχθρικά συναισθήματα ανάμεσα στις δύο κοινότητες Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 61, 62, *Λεβέντ 2022*). Μέσα από όλα αυτά τα αφηγήματα, το τραύμα αναδομείται, αναπαράγεται και διατηρείται ζωντανό, σε σημείο που καθίσταται επιβλαβές για την ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ειδικότερα για τις νέες γενιές, οι οποίες δεν έχουν προσωπικές μνήμες παρά μόνο αφηγήματα του τραύματος οι Ρουδομέτωφ και Χρίστου (2015: 76) επισημαίνουν: «Οι νεότερες γενιές βίωσαν ένα τραύμα αποσυνδεδεμένο από την προσωπική μνήμη, ένα τραύμα που είναι απλά ένα πολιτισμικό κατασκεύασμα», γεγονός που υποδηλώνει την ανάγκη να υπάρξει όχι μόνο μια πρακτική λύση επίλυσης του κυπριακού, αλλά

και ένας τρόπος επούλωσης του τραύματος που και οι δύο κοινότητες φέρουν ξεχωριστά, το οποίο διαιωνίζεται μέσα από την «εκτεταμένη προσήλωση του συνόλου της κοινότητας στο δικό της πόνο» (Ρουδομέτωφ και Χρίστου 2015: 52-54,76, Kizilyurek 2016: 198, Papadakis 2008: 28, Scott 2002: 225)

Τα μουσεία στην Κύπρο παρουσιάσουν δύο αρκετά ετερόκλητα αφηγήματα, που προέρχονται από δύο διαφορετικές κοινότητες. Σε γενικό κανόνα διαφαίνεται ότι τα μουσεία στο νότιο τμήμα του νησιού δεν είναι έτοιμα να παρουσιάσουν, στις εκθέσεις τους, αφηγήματα που σχετίζονται με τα γεγονότα του 1974 καθώς υπάρχει η στάση ότι το Κυπριακό ζήτημα δεν έχει λυθεί και επομένως η ιστορία δεν έχει τελειώσει για να αφηγηθεί. Από την άλλη η βόρεια πλευρά φαίνεται να υποστηρίζει το αντίθετο τονίζοντας μέσα από τις αφηγήσεις των μουσείων της (το Εθνικό Μουσείο Αγώνα και το Μουσείο Ειρήνης και Ελευθερίας) το κλείσιμο της δικής τους ιστορίας με την ειρήνη και την ελευθέρια που απέκτησαν μετά την τούρκικη στρατιωτική επέμβαση (Stylianou-Lambert and Bounia 2016: 65, 66, 67). Τα αφηγήματά τους συχνά έχουν τη μορφή πολιτικού επιχειρήματος που σε συνάφεια με τα εκθέματα και τη μορφή των μουσείων η εκάστοτε κοινότητα προσπαθεί να συνδέσει την ταυτότητά της με το νησί της Κύπρου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η κάθε μεριά να περνάει τα δικά της μηνύματα, προσπαθώντας να πείσει και να επηρεάσει τη γνώμη άλλων παρακινώντας τους μέσα από την ιστορία που παρουσιάζει. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα επικεντρώνεται στη μακρόχρονη ελληνική παρουσία στο νησί αλλά και στις ελληνικές καταβολές του κυπριακού πολιτισμού ενώ η τουρκοκυπριακή κοινότητα διεκδικεί το δικαίωμα να αποτελεί μέρος του νησιού το οποίο ευρύτερα διαθέτει μια ετερογενή και πολυπολιτισμική ταυτότητα (Kizilyurek 2016: 198, 199 Papadakis 2008: 137, 141, Scott 2002: 225)

Εντούτοις για την καλύτερη δυνατή αντιμετώπιση του τραύματος, για τη συμφιλίωση αλλά και την ανάπτυξη των σχέσεων των δύο κύριων κοινοτήτων στο νησί της Κύπρου, υπάρχει η ανάγκη τα μουσεία του νησιού και να δημιουργήσουν χώρο παρουσιάζοντας όχι μόνο τα αφηγήματα της δικής τους κοινότητας, αλλά και της αντίθετης πλευράς γεγονότων, σε μια προσπάθεια αποφυγής της πόλωσης των δύο πλευρών. Οι Stylianou-Lambert και Bounia (2016: 138) αναφέρουν μάλιστα πως σε αντίστοιχο πλαίσιο έχει προταθεί η λύση (Ashworth 2009: 239) της «συλλογικής αμνησίας», μια αμοιβαία διαδικασία, η οποία έχει ευεργετικά αποτελέσματα ως προς την κοινωνική συνοχή (Reeves and Heath-Kelly: 251). Ωστόσο η αποσιώπηση των γεγονότων δεν είναι λύση, συμπληρώνοντας πως χρειάζεται μεγαλύτερη

ωριμότητα και θάρρος από τα μουσεία να παρουσιάζουν μια «κοινή ανάμνηση» παρά αμνησία, στα πλαίσια μιας γενικότερης ευθύνης πραγμάτων.

5.5 Μουσείο Σεβέρη

Μελέτη περίπτωσης αυτής της εργασίας αποτελεί το Μουσείο Κώστα και Ρίτας Σεβέρη, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2014, στο Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας (CVAR), ένα ιστορικό κτίριο που βρίσκεται στην οδό Ερμού, στην παλαιά πόλη της Λευκωσίας στην Κύπρο ⁶(Εικόνα 2). Το Ίδρυμα Κώστα και Ρίτας Σεβέρη, αποτελεί έναν μη κυβερνητικό και μη κερδοσκοπικό οργανισμό που έχει ενεργό δράση ήδη από το 1999. Το ενδιαφέρον του ιδρύματος εστιάζει κυρίως σε θέματα που αφορούν τον χώρο του πολιτισμού, της εκπαίδευσης και της έρευνας. Σήμερα το εν λόγω μουσείο, φιλοξενεί την πλούσια ιδιωτική συλλογή των ιδρυτών του και ταυτόχρονα λειτουργεί ως ερευνητικό κέντρο. Η συλλογή που εκτίθεται στο μουσείο περιλαμβάνει πάνω από 1.000 πίνακες ζωγράφων και περιηγητών που επισκέφθηκαν την Κύπρο από τον 18^ο έως τον 21^ο αιώνα, κυπριακά ενθυμήματα, ενδυμασίες τόσο κυπριακής όσο και ευρωπαϊκής προέλευσης, κεντήματα, υφάσματα αλλά και μια συλλογή που περιλαμβάνει 10.000 βιβλία σχετικά με την ιστορία, την τέχνη και τον πολιτισμό της Κύπρου αλλά και των όμορων χωρών (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 1-3, *The Centre of Visual Arts and Research*).

Πέρα από τον βασικό ρόλο του μουσείου που περιλαμβάνει λειτουργίες όπως τη συλλογή, τη συντήρηση, την έκθεση, την έρευνα αλλά και την εκπαίδευση, το ίδιο περιλαμβάνει μέσα στον σκοπό των δράσεών του την επαφή και την επαναπροσέγγιση των δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Αναγνωρίζοντας το τραύμα της εισβολής του 1974, το μουσείο φιλοδοξεί να: «αποτελέσει πεδίο δράσης για την ειρηνική συνύπαρξη και την επίλυση των αντιπαραθέσεων στην Κύπρο⁷». Ακόμη, μέσα στους στόχους του είναι να δημιουργήσει γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη της επικοινωνίας αλλά και να καλλιεργήσει τον σεβασμό των δύο πλευρών προς την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται όλοι οι κάτοικοι της Κύπρου, τόσο μέσα από τη μόνιμη συλλογή του όσο και μέσα από τις δράσεις του (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 17, *The Centre of Visual Arts and Research*).

⁶ Όσον αφορά την ιστορία του κτιρίου, κάποτε ήταν οθωμανικό χάνι και αργότερα περί το 1953 μετατράπηκε σε αλευρόμυλο, ενώ το 2014 αναπαλαιώθηκε, περιλαμβάνοντας πλέον έναν τετραώροφο εκθεσιακό χώρο.

⁷ <https://cvar.severis.org/el/museum/about/>

Εικόνα 2: Εξωτερική άποψη του Μουσείου Σεβέρη σήμερα (Filenews 2020)

Όσον αφορά τη μόνιμη συλλογή του Μουσείου Σεβέρη, μέσα από αυτήν παρουσιάζεται η κοινή πολιτιστική κληρονομιά αλλά και η ιστορία που μοιράζονται οι δύο κοινότητες στο νησί οι οποίες κάποτε ζούσαν μαζί αρμονικά. Απόδειξη στο παραπάνω αποτελούν τα εκθέματα του μουσείου που αφορούν πίνακες, τεχνουργήματα αλλά και ενδυμασίες. Για παράδειγμα οι πίνακες του μουσείου οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί από περιηγητές που επισκέφθηκαν το νησί της Κύπρου αποτυπώνουν τις ομοιότητες, τις κοινωνικές σχέσεις, τις εμπορικές συναλλαγές. Όλα αυτά καταδεικνύουν την επαφή και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Το ίδιο ισχύει όσον αφορά και τα τεχνουργήματα τα οποία μαρτυρούν κοινές συνήθειες και ομοιότητες στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Αξιόλογο παράδειγμα τεχνουργημάτων αποτελούν αντικείμενα όπως μυροδοχεία, ‘καπακλιά’ και ‘νεροκολόκυθα’ που η χρήση τους προορίζονταν στο χαμάμ, μέρος της καθημερινής ζωής των κατοίκων του νησιού. Ακόμα μια σημαντική ένδειξη που υπογραμμίζει τις ομοιότητες των κοινοτήτων αποτελούν και οι παραδοσιακές στολές, οι οποίες αποδεικνύουν ότι οι δύο κοινότητες είχαν κοινά χαρακτηριστικά στην ενδυμασία τους, όπως για παράδειγμα το φέσι, τα κεφαλομάντηλα αλλά και τα πουγκιά με μόνη βασική διαφορά τα χρώματα (Εικόνα 3), όπου οι Ελληνοκύπριοι φορούσαν σκουρόχρωμα ενώ οι Τουρκοκύπριοι ανοιχτόχρωμα (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 8, 9 , *The Centre of Visual Arts and Research*).

Εικόνα 3: Παραδοσιακές ενδυμασίες Ελληνοκύπριων στα αριστερά και Τουρκοκύπριων στα δεξιά (The Centre of Visual Arts and Research)

Επιπλέον το Μουσείο Σεβέρη, πέρα από τη μόνιμη συλλογή του, διεξάγει πλούσιο έργο και με διάφορες εκδηλώσεις, εργαστήρια, διαλέξεις, ντοκιμαντέρ, κινηματογραφικές προβολές αλλά και περιοδικές εκθέσεις, δράσεις οι οποίες λέγεται ότι έχουν ως στόχο να φέρουν τους κατοίκους του νησιού πιο κοντά, εμπνέοντας και ευαισθητοποιώντας τους για τον πολιτισμό του νησιού. Ένα αξιόλογο παράδειγμα δράσης αποτελεί η προβολή της ταινίας με τίτλο «Beyond history education⁸» η οποία παρουσίαζε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους γεννημένους από το 1975 ως το 1990 να μοιράζονται την εμπειρία τους σχετικά με την προπαγάνδα, την μονόπλευρη αφήγηση και τις ιστορικές στρεβλώσεις που δέχτηκαν μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα επηρεάζοντας την στάση τους για την εικόνα «του άλλου». Η συγκεκριμένη ταινία προβλήθηκε με στόχο να δείξει πόσο διχαστικά λειτουργούν τα αρνητικά επιφορτισμένα αφηγήματα αλλά και πόσο σημαντική είναι η αλλαγή στάσης και οπτικής για να αλλάξουν οι συνθήκες της πραγματικότητας και να επέλθει η συμφιλίωση ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

Αξιοσημείωτα είναι επίσης και τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου, τα οποία απευθύνονται σε μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των δύο

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=cW1gnmPdQHW>

κοινοτήτων. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι του μουσειακού έργου, καθώς επιχειρούν να μεταδώσουν στις νεότερες ηλικίες το μήνυμά της επαφής, της συμφιλίωσης και του σεβασμού προς το διαφορετικό και το συνάνθρωπο γενικότερα, στοχεύοντας στην αλλαγή της στάσης απέναντι σε ζητήματα όπως αυτό του Κυπριακού. Αναγνωρίζοντας μάλιστα την σπουδαιότητα της ενέργειας να έρθουν σε επαφή παιδιά από τις δύο κοινότητες, το Μουσείο Σεβέρη στήριξε το έργο της διακοινοτικής δράσης «Common Ground» μέσα από την προβολή του σχετικού ντοκιμαντέρ του. Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα αφορούσε μια σειρά από καλλιτεχνικά εργαστήρια, στο οποία τα παιδιά διδάσκονταν τη κυπριακή τεχνική της τσιμεντογραφίας. Μέσα από την εκμάθηση αυτής της τεχνικής τα παιδιά δημιούργησαν έργα από υλικά που βρίσκονται στη φύση με σκοπό να ανταλλαχθούν μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Τα τελικά έργα εκτίθενται μόνιμα το ένα στην Κερύνεια και το άλλο στην Πάφο, με το κεντρικό μήνυμα να αφορά τη σημασία της αλληλεπίδρασης για την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Η εν λόγω δράση είχε ως στόχο να αναδείξει τη σημασία της συνεργασίας και της συμφιλίωσης αποβλέποντας μάλιστα σε ένα μέλλον που θα φέρει κοντά τις δύο κοινότητες (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 12, 13, *The Centre of Visual Arts and Research*).

Ακόμη μια σημαντική ένδειξη της αξιοσημείωτης προσπάθειας του μουσείου για την αποκατάσταση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο κοινότητες είναι η συμμετοχή του σε διακοινοτικά προγράμματα, οι συνεργασίες του με μη κυβερνητικούς οργανισμούς αλλά και το γεγονός πως στις θέσεις του διοικητικού συμβουλίου του μουσείου υπάρχουν εκπρόσωποι και από τις δύο κοινότητες. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται εκ πρώτης όψεως να υποστηρίζεται έμπρακτα η αλληλοκατανόηση, η αρμονική συνύπαρξη αλλά και ο σεβασμός που δύναται να υπάρχει ανάμεσα στις δύο κοινότητες με το μουσείο Σεβέρη να αποτελεί τον συνδετικό κρίκο (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 14, 17, *The Centre of Visual Arts and Research*).

5.6 Σύνοψη Κεφαλαίου

Όπως είδαμε στο παρόν κεφάλαιο, η Κύπρος διαθέτει ένα ιδιαίτερο μουσειακό τοπίο, απότοκο των διάφορων κοινωνικών και πολιτικών καταστάσεων που έλαβαν μέρος στο νησί. Ειδικότερα μετά το 1974, δημιουργήθηκε μια νέα τάξη πραγμάτων η οποία είχε άμεσο αντίκτυπο, στη διάρθρωση των μουσείων καθώς η κάθε πλευρά διαθέτει τα δικά της υπουργεία που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση των μουσείων. Αυτό που έχει μεγάλο ενδιαφέρον είναι πως οι δύο κοινότητες και τα αντίστοιχα μουσεία παρουσιάζουν ετερόκλητα αφηγήματα, σε μια

προσπάθεια νομιμοποίησης και σύνδεσης της ταυτότητάς τους με το νησί. Ωστόσο η διήγηση αυτών των αφηγημάτων λειτουργεί διχαστικά και δεν ευνοεί την επούλωση του τραύματος. Εν αντιθέσει με αυτά, το Μουσείο Σεβέρη, το οποίο και βρίσκεται στο νότιο τμήμα του νησιού, αποβλέπει στην ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου, αλλά και στην καλλιέργεια αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες, προάγοντας όλα εκείνα τα σημεία που τους ενώνουν, παρά εκείνα που εντείνουν τις διαφορές. Για τον λόγο αυτό αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα, το οποίο σε συνδυασμό με την μελέτη της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας (βλ προηγούμενα Κεφάλαια) αλλά και της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας (βλ. Κεφάλαιο 6) που θα παρουσιαστεί παρακάτω, μέλλεται να ρίξει φως στο προς διερεύνηση θέμα αναδεικνύοντας τόσο τις δυνατότητες όσο και τις προκλήσεις των μουσείων στην ανάπτυξη διακοινοτικών σχέσεων.

Κεφάλαιο 6

Ανάλυση Δεδομένων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται το υλικό των συνεντεύξεων με εκπροσώπους του μουσείου Σεβέρη (βλ. Κεφάλαιο 4). Το υλικό που προέκυψε από την εστιασμένη στρατηγική δειγματοληψία παρουσιάζεται σε έξι βασικές θεματικές κατηγορίες και μια υποκατηγορία που προκύπτει μέσα από τη ταξινόμηση, οργάνωση και κατηγοριοποίηση των ποιοτικών δεδομένων. Συγκεκριμένα οι εν λόγω ενότητες αφορούν: 1) τη φιλοσοφία του μουσείου Σεβέρη υπέρ της ειρηνικής συμβίωσης, 2) την αναγνώριση της κοινής ιστορίας αλλά και της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς, 3) τη συμμετοχή και των δύο κοινοτήτων, 4) τους λόγους διαχώρισης, οι οποίοι είναι κυρίως πολιτικοί, 5) τις προσπάθειες συνεργασιών, 5.1) τις δυσκολίες στην πραγματοποίηση συνεργασιών, αλλά και 6) τις δράσεις του Μουσείου Σεβέρη. Οι παραπάνω θεματικές κατηγορίες μέλλεται να πληροφορήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και τη μουσειακή πρακτικά γενικά.

6.1 Ανάλυση Δεδομένων ανά Θεματική Κατηγορία

1. Η φιλοσοφία του Μουσείου Σεβέρη υπέρ της ειρηνικής συμβίωσης.

Όπως σκιαγραφείται από τις δηλώσεις των συνεντευξιαζόμενων, η ειρηνική συμβίωση διαθέτει έναν κεντρικό ρόλο στη φιλοσοφία του μουσείου Σεβέρη κάτι που είχε διαπιστωθεί και από τη δευτερογενή έρευνα (βλ. Κεφάλαιο 5). Μάλιστα, η ειρηνική συμβίωση αποτελεί μέρος του οράματος και βασική επιδίωξη του Μουσείου, το οποίο αναγνωρίζει τα θέματα που υπάρχουν μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού και θέλει να το αλλάξει. Όπως αναφέρει η Διευθύντρια του Μουσείου:

«Το όραμα έχει δύο σκοπούς, την προώθηση του κυπριακού πολιτισμού εντός και εκτός της Κύπρου και την προώθηση της ειρηνικής συμβίωσης και συμφιλίωσης μεταξύ των κοινοτήτων και ειδικότερα της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας που έχει τα μεγαλύτερα προβλήματα» (ΔΜ1Γ).

Οι δράσεις του μουσείου στοχεύουν και στηρίζουν την ειρηνική συνύπαρξη, ενώ γίνεται προσπάθεια προώθησης και άλλων σημαντικών στόχων, όπως της αλληλοκατανόησης και της ενσυναίσθησης. Όπως υποστηρίζει η Εκπαιδευτική Λειτουργός:

«Φυσικά ακολουθούμε τη φιλοσοφία του μουσείου, είμαστε υπέρ της ειρήνης, της ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ των κοινοτήτων [...] Έτσι μέσα από τα αντικείμενα προσπαθούμε να δώσουμε μηνύματα και να προωθήσουμε έννοιες όπως την ενσυναίσθηση και την αλληλοκατανόηση γιατί και αυτές έχουν σχέση με την ειρηνική συνύπαρξη» (ΛΕΜ2Γ).

Συμπληρώνοντας, η Υπεύθυνη του Ερευνητικού Κέντρου αναφέρει τη θέληση για δημιουργία ενός χώρου διαλόγου και συμβίωσης:

«Εδώ στο CVAR αντιλαμβανόμαστε την επαφή στο να φέρουμε κοντά τις δύο κοινότητες μέσω του πολιτισμού και των τεχνών [...] Όσο για την επαναπροσέγγιση θέλουμε να δημιουργηθεί ένας διάλογος, θέλουμε ουσιαστικά να δημιουργήσουμε ένα χώρο διαλόγου και συμβίωσης με αφορμή τις συλλογές μας, ώστε να έχει οποιοσδήποτε το ελεύθερο να εκφραστεί, να ερευνήσει και να δημιουργήσει» (ΥΕΚΜ3Γ).

2. Αναγνώριση της κοινής ιστορίας αλλά και της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς

Όπως αποτυπώνεται ήδη από το κεφάλαιο 5 και παράλληλα διασταυρώνεται από την παρακάτω δήλωση, το Μουσείο Σεβέρη επιδιώκει να συνδράμει στη διασφάλιση υγιών σχέσεων μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας μέσα από την προώθηση των κοινών τους σημείων:

«Προσπαθούμε να προωθήσουμε τους κοινούς παρονομαστές και με αυτά που κάνουμε φέρνουμε τον κόσμο πιο κοντά» (ΔΜ1Γ),

Μάλιστα σε δήλωση της, η Διευθύντρια του μουσείου, υποστηρίζει ότι τα μέλη των δύο κοινοτήτων αναγνωρίζουν τα κοινά τους σημεία, γεγονός που αποτελεί ένα πρώτο καλό βήμα για την ανάπτυξη επαφών:

«Αντιλαμβάνονται και τους κοινούς παρονομαστές και είναι και οι δύο ενθουσιώδεις για το παρελθόν μας και την πολιτιστική μας κληρονομιά» (ΔΜ1Γ).

Για τους μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους είναι εύκολο να το αναγνωρίσουν, ενώ για τους νεότερους, φαίνεται να το συνειδητοποιούν μετά την επαφή με τα μουσειακά εκθέματα:

«Σίγουρα οι μεγαλύτεροι το γνωρίζουν γιατί το έζησαν, τα παιδιά όμως είναι κάτι που δεν μπορούν να αντιληφθούν στο πριν, στο τώρα και στο μετά. Νομίζω όμως ότι όταν έρχονται σε επαφή με τα εκθέματα το συνειδητοποιούν» (ΛΕΜ2Γ).

Η παραπάνω δήλωση είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς μπορεί να σταθεί μια καλή αφορμή για να υπάρξουν περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία θα έχουν ως στόχο την καλλιέργεια αυτής της αναγνώρισης, η οποία αποτελεί το πρώτο σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου. Όλα αυτά συμπληρώνονται και από την τοποθέτηση ενός ακόμη συνεντευξιζόμενου ο οποίος υποστηρίζει με πηγαία σιγουριά τη βέβαιη συνειδητοποίηση των κοινών στοιχείων:

«Είναι πολύ δύσκολο να μη το καταλάβει κάποιος, ότι μιλάμε για μια κοινή ιστορία, κοινή πορεία και κοινό πολιτισμό» (ΥΕΚΜ3Γ).

3. Η συμμετοχή και των δύο κοινοτήτων

Το Μουσείο Σεβέρη κάνει μια αξιολογή προσπάθεια ενσωμάτωσης και συμπερίληψης των δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Η πρακτική αυτή, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία γόνιμου εδάφους για την ανάπτυξη των επαφών και σχέσεων μεταξύ των δύο κοινωνιών, ιδιαίτερα αφού η γλώσσα που χρησιμοποιείται στις δράσεις είναι η αγγλική:

«Σε όλες τις δράσεις μας ανεξαιρέτως συμμετέχουν και οι δύο κοινότητες, απευθύνονται και στις δύο κοινότητες, εξού και οι περισσότερες είναι στα αγγλικά για να μπορεί να υπάρχει σωστή συνεννόηση» (ΔΜ1Γ).

Το παραπάνω μάλιστα έρχεται να συμπληρωθεί και από τη δήλωση της Εκπαιδευτικής Λειτουργού η οποία αναφέρει την ανταπόκριση και την παρουσία ατόμων και από τις δύο κοινότητες, στις δράσεις του μουσείου:

«Πάντα έχουμε συμμετοχές και από τις δύο κοινότητες στις δράσεις μας» (ΛΕΜ2Γ).

Μια επίσης σημαντική τοποθέτηση είναι και η επόμενη, η οποία αναδεικνύει τον θετικό αντίκτυπο που έχει η επαφή των ανθρώπων από τις δύο κοινότητες στις δραστηριότητες του μουσείου, γεγονός που ενθαρρύνει το έργο του απέναντι σε διακοινοτικές δράσεις:

«μια [σύγχρονη] έκθεση με έργα από Ελληνοκύπριες και Τουρκοκύπριες καλλιτέχνιδες, υπήρξε ένα πολύ επιτυχημένο γεγονός, οι κυρίες αυτές είχαν την ευκαιρία να βρεθούν και να δημιουργήσουν μαζί, κάτι που είχε τεράστια απήχηση στο κοινό και στον νέο κόσμο, που συνήθως για εμάς στο μουσείο είναι ένα δύσκολο κοινό οι νέοι. Υπήρξε μια

καλή αρχή αλλά και ένα παράδειγμα πως το bicomunal μαζί με το contemporary μπορεί να μας βοηθήσει στο να προσεγγίσουμε και αυτή την κοινότητα του πολιτισμού» (ΥΕΚΜ3Γ).

4. Το πρόβλημα παραμένει στα ανώτερα επίπεδα, οι λόγοι διαχώρισης είναι κυρίως πολιτικοί

Οι παρακάτω δηλώσεις των συνεντευξιαζόμενων κάνουν φανερό ότι η αποξένωση μεταξύ των κοινοτήτων προκύπτει από την πολιτική που ασκείται από το κράτος της εκάστοτε πλευράς και δεν είναι θέμα που δημιουργείται από τον απλό κόσμο. Αυτό βέβαια δημιουργεί αρκετές δυσκολίες στο έργο του Μουσείου Σεβέρη. Παρά τις καλές πρακτικές αλλά και τις προσπάθειες καλλιέργειας σεβασμού και ανάπτυξης ενός εποικοδομητικού διαλόγου, η πολιτική λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας στις προσπάθειες του μουσείου:

«Προσωπικά πιστεύω ότι το πρόβλημα παραμένει στα ανώτερα επίπεδα, στο πολιτικό.

Ο απλός κόσμος δεν νομίζω ότι έχει προβλήματα» (ΔΜ1Γ).

Ως αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής κόντρας είναι ορισμένες ομάδες πληθυσμού της ελληνοκυπριακής κοινότητας να μην επικροτούν το έργο του μουσείου:

«Υπάρχουν αυτοί στην κοινότητά μας που δεν επικροτούν αυτό που κάνουμε.

Υπάρχουν πολιτικές ομάδες αλλά και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών που σου λένε, όχι εμείς δεν θέλουμε Τουρκοκύπριους και καμία ανάμειξη μαζί τους» (ΔΜ1Γ).

Ακόμη μία ένδειξη ότι η πολιτική επηρεάζει τους απλούς πολίτες είναι και η καταπίεση που δέχεται η Τουρκοκυπριακή κοινότητα από την Τουρκία, η οποία θέλει να κρατήσει τις αποστάσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες:

«Δυστυχώς στη βόρεια πλευρά έχουν πρόβλημα με την Τουρκία, η οποία θέλει να εξαλείψει οτιδήποτε είναι κοινό ή αναφέρεται στον ελληνικό πολιτισμό. Όχι οι Τουρκοκύπριοι, οι Τούρκοι και έτσι βρίσκονται και οι Τουρκοκύπριοι πολύ συχνά σε αντιπαράθεση μαζί τους» (ΔΜ1Γ).

Την παραπάνω δήλωση έρχεται να ενισχύσει και η επόμενη, στην οποία γίνεται η ίδια αναφορά περί διαχωρισμού «απλών ανθρώπων» και πολιτικής εξουσίας, αναφέροντας:

«οι λόγοι που μας χωρίζουν είναι κυρίως πολιτικοί και όχι οι άνθρωποι και οι κοινότητες μεταξύ τους, οι οποίοι μοιράζονται περισσότερα από αυτά που τους χωρίζουν» (ΥΕΚΜ3Γ).

5. Προσπάθειες συνεργασιών

Στο σημείο αυτό, οι δηλώσεις των συνεντευξιαζόμενων δείχνουν τις προσπάθειες να δημιουργηθεί ένα κλίμα επικοινωνίας με δυνατότητα ουσιαστικής συζήτησης και ανάπτυξης υγιών επαφών, μέσα από προσπάθειες συνεργασιών με πολιτιστικούς οργανισμούς, ινστιτούτα αλλά και πολίτες. Καλή διάθεση για συνεργασίες δείχνει και η ενσωμάτωση ανθρώπων από την τουρκοκυπριακή κοινότητα στο διοικητικό συμβούλιο του μουσείου, ένα στοιχείο το οποίο διασταυρώνεται και με τα ευρήματα της δευτερογενούς έρευνας (βλ. Κεφάλαιο 5). Εξίσου καλή διάθεση δείχνει και η χρήση της τούρκικης γλώσσας στις περιγραφές των εκθεμάτων, μια ενέργεια που υπογραμμίζει την προσπάθεια συμπερίληψης και ενσωμάτωσής Τουρκοκυπρίων στον χώρο του μουσείου, ενώ ακόμα αποδεικνύει την προθυμία για τη δημιουργία ενός οικείου κλίματος για αυτούς:

«Εμείς έχουμε Τουρκοκύπριους στο Διοικητικό Συμβούλιο, συνεργαζόμαστε στενά με τουρκοκυπριακές ΜΚΟ και Ινστιτούτα και είμαστε το μόνο μουσείο που χρησιμοποιεί την τούρκικη γλώσσα στις περιγραφές των εκθεμάτων, όπως και σε πολλά από τα φυλλάδιά μας» (ΔΜ1Γ).

Εντούτοις, εξίσου σημαντική είναι και η επιδίωξη επαφής και συνεργασίας που υπάρχει και με άτομα εκτός από οργανισμούς:

«Συνεργαζόμαστε με Τουρκοκύπριους καλλιτέχνες και φωτογράφους ... Γενικά σαν ερευνητικό κέντρο συνεργαζόμαστε περισσότερο με άτομα και καλλιτέχνες» (ΥΕΚΜ3Γ).

5.1 Δυσκολίες στην πραγματοποίηση συνεργασιών

Στο σημείο αυτό οι δηλώσεις των συνεντευξιαζόμενων για το ίδιο θέμα θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια υποκατηγορία καθώς αναφέρουν ότι πολλές φορές παρά τις προσπάθειες υπάρχουν πρακτικές δυσκολίες στη δημιουργία συνεργασιών. Πολλές από τις δυσκολίες αυτές, λειτουργούν ως ανασταλτικοί παράγοντες και φαίνεται να αφορούν τον κορονοϊό αλλά και τη δυσκολία μετακίνησης από τη μια κοινότητα στην άλλη. Όπως σημειώνει η Διευθύντρια του Μουσείου:

«Με πολιτιστικούς οργανισμούς ναι. Μουσεία δεν υπάρχουν δυστυχώς. Υπάρχει ένα ιδιωτικό εθνογραφικό μουσείο το οποίο όμως δεν είναι ιδιαίτερα ενεργό και δεν συνάδει με αυτά που κάνουμε εμείς, είναι καθαρά και αποκλειστικά εθνογραφικό. Υπάρχει και

[το] Ισλαμικό Μουσείο, με ισλαμική τέχνη αλλά δυστυχώς είναι πάντα κλειστό. Δεν κάνουν τίποτα. Δυστυχώς δεν έχουμε άλλο μουσείο από εκεί. Μάλιστα μου ζήτησαν να τους βοηθήσω να κάνουμε ένα, αλλά αντιλαμβάνεστε πρέπει να υπάρχει και το υλικό.» (ΔΜ1Γ).

Ακόμα μια δυσκολία σκιαγραφείται και στην επόμενη τοποθέτηση που σημειώνει ως εμπόδιο την περίοδο του κορονοϊού:

«Υπάρχουν κάποιες δυσκολίες σε αυτό και φυσικά τα τελευταία δύο χρόνια λόγω του κορονοϊού που δεν μπορούσαν να περάσουν τα σύνορα. Γενικά είχαμε προσπαθήσει κάποια στιγμή να κάνουμε ένα εργαστήριο σε συνεργασία με έναν τουρκοκυπριακό οργανισμό για έφηβους. Το σκεπτικό ήταν να έρθουν παιδιά και από τις δύο κοινότητες. Δεν το πετύχαμε πολύ εκείνη τη χρονική φάση, αλλά σίγουρα είναι κάτι που πρέπει να προσπαθήσουμε ξανά. Γενικά υπάρχει το θέμα της μετακίνησης των ομάδων για να παρευρεθούν στον μουσειακό χώρο» (ΛΕΜ2Γ).

Άλλος ένας παράγοντας που δυσχεραίνει τη συνεργασία είναι και η μη επαρκής επικοινωνία:

«Υπήρξε αυτή η επαφή [...] με τον οργανισμό που ήταν για την ακρίβεια ένα φροντιστήριο γλωσσών το οποίο γενικά κάνει πρωτότυπες δράσεις. Από τότε ωστόσο δεν είχαμε κάτι, παρόλο που είχαμε συζητήσει για να ξανακάνουμε κάτι μαζί τους, το ουσιαστικό ακόμα να γίνει, αλλά είναι κάτι που είναι στα σχέδια » (ΛΕΜ2Γ).

6. Δράσεις Μουσείου Σεβέρη

Το Μουσείο Σεβέρη πραγματοποιεί διάφορες δράσεις, μέσα από τις οποίες στοχεύει στην καλλιέργεια του σεβασμού, στην επαφή αλλά και στη συμφιλίωση των δύο κοινοτήτων. Συγκεκριμένα οι δράσεις αυτές αφορούν:

«διαλέξεις, εκθέσεις, films, debates» (ΔΜ1Γ).

Αξιοσημείωτο είναι μάλιστα το γεγονός ότι πολλές δράσεις του μουσείου επιχειρούν να καλλιεργήσουν την επαφή των κοινοτήτων, στοχεύοντας και σε νεότερες ηλικίες, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό καθώς τα παιδιά αποτελούν τους μελλοντικούς ενεργούς πολίτες αλλά και το δυνητικό κοινό των μουσείων:

«Έχουμε τα σχολικά προγράμματα που απευθύνονται σε ομάδες σχολείων και έχουμε και τα προγράμματα για οικογένειες. Εκτός από αυτά έχουμε και έναν διαγωνισμό» (ΛΕΜ2Γ).

Όσον αφορά τις πρωτότυπες δράσεις που απευθύνονται και στις δύο κοινότητες και οι οποίες στοχεύουν στην ανάπτυξη γόνιμων δεσμών, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η εκπαιδευτική και ψυχαγωγική δράση ανακατασκευής ενός εμπορικού δρόμου του 20^{ου} αιώνα. Η συγκεκριμένη δράση είχε ως στόχο να αποτυπώσει την κοινή καθημερινότητα που συνήθιζαν να έχουν οι δύο κοινότητες μέσα από τις εμπορικές ανταλλαγές και τις κοινωνικές σχέσεις:

«Ήταν ουσιαστικά ένα recreation του δρόμου της Ερμού, όπου και στεγάζεται το μουσείο. Χρονολογικά αφορούσε τον 20^ο αιώνα και υπήρχαν άτομα, κυρίως ηθοποιοί που ντύθηκαν με παραδοσιακές στολές ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές, αλλά και stands με άτομα που πουλούσαν παραδοσιακά υλικά και τρόφιμα. Ήταν μια εκδήλωση που έδειχνε στον κόσμο πως λειτουργούσαν οι κοινότητες αλλά και πως ήταν ο κεντρικός δρόμος της Ερμού πριν τα γεγονότα» (ΥΕΚΜ3Γ).

Η παραπάνω δράση (Εικόνα 4, 5, 6) πέρα από την πρωτοτυπία που τη χαρακτηρίζει έχει και εκπαιδευτικό χαρακτήρα καθώς ενημερώνει και δείχνει στους ανθρώπους πως λειτουργούσαν τα πράγματα όταν οι δύο κοινωνίες πολιτών ήταν κοντά. Επιπλέον δημιουργεί ερεθίσματα, προσφέρει μοναδικές εμπειρίες και δίνει τη δυνατότητα κατανόησης του παρελθόντος με σκοπό να προβληματιστούν αλλά και να οραματιστούν τις προοπτικές μιας όμοιας συνθήκης στο μέλλον.

Εικόνα 4: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη με θέμα τη συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων κατά τον 20^ο αιώνα (The Centre of Visual Arts and Research)

Εικόνα 5: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη, με ανθρώπους ντυμένους από παραδοσιακές ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές ενδυμασίες (The Centre of Visual Arts and Research)

Εικόνα 6: Διακοινοτική δράση Μουσείου Σεβέρη, άνθρωποι και stands με παραδοσιακά υλικά και τρόφιμα (The Centre of Visual Arts and Research)

6.1.1 Σύνοψη Κεφαλαίου

Σύμφωνα με την ανάλυση δεδομένων και τις θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν, αποτυπώνεται πως στο Μουσείο Σεβέρη η ειρηνική συνύπαρξη ανάμεσα στις δύο κύριες κοινότητες του νησιού αποτελεί βασική επιδίωξη και μέρος της φιλοσοφίας του. Οι δράσεις

που υλοποιεί το μουσείο έχουν ως στόχο τη δημιουργία διαλόγου, την επαναπροσέγγιση καθώς επίσης και την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της αλληλοκατανόησης, δύο βασικών στοιχείων για την ανάπτυξη και τη δημιουργία μακροπρόθεσμων σχέσεων. Είναι επίσης αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το Μουσείο Σεβέρη αναδεικνύει τόσο μέσα από δράσεις όσο και μέσα από τη μόνιμη έκθεση την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται οι δύο κοινότητες. Η προώθηση όλων αυτών των κοινών σημείων λειτουργεί θετικά και αποτελεί ένα πρώτο σημείο επαφής από το οποίο μπορεί να αναπτυχθεί ένας γόνιμος διάλογος ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Αξιόλογο επίσης όσον αφορά τη συμπερίληψη και την ενσωμάτωση των δύο κοινοτήτων είναι το γεγονός ότι το Μουσείο Σεβέρη πέρα από την ελληνική και αγγλική γλώσσα στη μόνιμη έκθεσή του, διαθέτει και την τούρκικη, ενώ οι δράσεις του γίνονται πάντα στα αγγλικά ώστε να υπάρχει ισοτιμία. Αναφορικά με τη συμπερίληψη ακόμη κάτι αξιοσημείωτο είναι πως στο διοικητικό συμβούλιο του μουσείου υπάρχουν Τουρκοκύπριοι ενώ σχετικά με τις συνεργασίες, αν και υπάρχουν επιδιώξεις, καλή θέληση, προθυμία και κάποια καλά παραδείγματα συνεργασιών, είναι ένα κομμάτι που χρήζει βελτίωσης και καλύτερης επικοινωνίας και οργάνωσης. Εν κατακλείδι αξίζει να τονιστεί ότι παρά τις δράσεις, τις καλές πρακτικές αλλά και τη φιλοσοφία του Μουσείου Σεβέρη για πολυφωνία, ειρηνική συμβίωση και ουσιαστικό διάλογο, η πολιτική εμπάθεια, ο φανατισμός και οι ιδεολογικές προκαταλήψεις λειτουργούν σαν εμπόδιο οξύνοντας τις διαχωριστικές γραμμές. Θα έχει μεγάλο ενδιαφέρον λοιπόν να αποσαφηνιστεί πως όλα τα παραπάνω ευρήματα πληροφορούν τα ερευνητικά ερωτήματα και συνδυάζονται μεταξύ τους, στοιχεία που θα συζητήσουμε στο Κεφάλαιο 8.

Κεφάλαιο 7

Συγκριτική Ανάλυση: Η Περίπτωση του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

Στο σημείο αυτό θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον να γίνει μια παράλληλη αναφορά και στην περίπτωση ενός ακόμα μουσείου ως συγκριτική μελέτη περίπτωσης, αυτή του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (ΔΜΚΟ), το οποίο πρόκειται να πληροφορήσει σημαντικά την εν λόγω εργασία, ιδιαίτερα μέσα από τον σχολιασμό μιας πρωτότυπης δράσης, που αφορά μια κινητή έκθεση, την οποία, μπορεί να υιοθετήσει και το Μουσείο Σεβέρη. Η επιλογή του συγκεκριμένου μουσείου δεν έγινε τυχαία, καθώς πρόκειται για ένα μουσείο σχετικά μικρής κλίμακας, όπως το Μουσείο Σεβέρη, το οποίο μάλιστα μοιράζεται ένα κοινό όραμα μαζί του: «την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης και κοινωνικής συμφιλίωσης, για την ειρήνη και τη συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων και των λαών». Για τους λόγους αυτούς, αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα, το οποίο μπορεί να πληροφορήσει τα ερευνητικά ερωτήματα και μέσω αυτών τη μουσειακή πρακτικά γενικά (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2017: 1).

Το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (ΔΜΚΟ, Εικόνα 7) στεγάζεται από το 1986 σε ένα ιστορικό μαρτυρικό και συμβολικό τόπο, εκεί όπου κάποτε υπήρχε το Δημοτικό Σχολείο της Πόλης και εκτυλίχθηκε το Καλαβρυτινό δράμα, γεγονός που το καθιστά πέρα από έναν πολιτιστικό χώρο και ένα φορέα που διαχειρίζεται το συλλογικό τραύμα. Το 2017 τιμήθηκε από το ICOM τόσο για την προσφορά του στη διαφύλαξη της μνήμης του Ολοκαυτώματος όσο και ως προς τη συμβολή του στην κοινωνική ενίσχυση και ειρηνική συμβίωση μεταξύ των λαών. Το ΔΜΚΟ αποτελεί ένα ιστορικό μουσείο, το οποίο καταγράφει και προβάλλει ευαίσθητες στιγμές που αναφέρονται σε μια ανθρώπινη θηριωδία. Η προβολή

όλων αυτών των ‘δύσκολων τεκμηρίων’ που αναφέρονται σε τραυματικά γεγονότα, καταγράφει στιγμές που κανείς δεν θα ήθελε να ξανασυμβούν. Κατ’ αυτόν τον τρόπο το ΔΜΚΟ θέτει στο προσκήνιο γεγονότα του παρελθόντος σε μια προσπάθεια να μην επαναληφθούν στο μέλλον (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2017:1, 6, 8, Grenier 2010: 575, 580, Μπούνια 2014).

Εικόνα 7: Εξωτερική άποψη του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (Discoverkalavrita.gr)

Η μόνιμη συλλογή του ΔΜΚΟ αποτελείται από τέσσερις αίθουσες. Η πρώτη παρουσιάζει την κοινωνία των Καλαβρύτων πριν τα τραυματικά επεισόδια και ενόσω υπήρχε ειρήνη. Η δεύτερη αίθουσα συγκεντρώνει το αφήγημά της γύρω από το σχέδιο καταστροφής των Καλαβρύτων και η τρίτη συνεχίζει εκθέτοντας τα τεκμήρια της καταστροφής, ενώ η τέταρτη και τελευταία προβάλλει τις φωτογραφίες και τα ονόματα όλων των θυμάτων. Η προσέγγιση αυτής της «δύσκολης ιστορίας» μέσα από τα εκθέματα της μόνιμης συλλογής ενέχει και κάποια θετικά καθώς δίνει μηνύματα παραδειγματισμού προς το μέλλον υπογραμμίζοντας και άμεσα αλλά και έμμεσα τη σημασία της ύπαρξης ενός υγιούς ειρηνικού περιβάλλοντος. Μάλιστα σύμφωνα με το ICOM τα μουσεία που επιλέγουν να παρουσιάσουν αμφιλεγόμενα ζητήματα, αποτελούν ταυτόχρονα φορείς κοινωνικής ειρήνης γιατί το μήνυμά τους αποτελεί ένα πρώτο βήμα αποτροπής να επαναληφθεί κάτι σχετικό αλλά και μήνυμα για αρμονική συνύπαρξη και σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2017: 1, 3, Carbone 2022: 12, Μπούνια 2014).

Πέρα από τη μόνιμη συλλογή του μουσείου, εξίσου σημαντική είναι και η δράση του μουσείου, η οποία πρόκειται για μια κινητή φωτογραφική έκθεση (Εικόνα 8), που αποτελείται από ένα πλούσιο φωτογραφικό αρχείο που μαρτυρά την ιστορία της πόλης των Καλαβρύτων, με το αφήγημα να εστιάζει κυρίως στο Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα. Στόχος της κινητής έκθεσης, όπως αναφέρει και το ίδιο το μουσείο στην ιστοσελίδα του, είναι να αποτελέσει: «ένα εργαλείο για τη διατήρηση και ανάδειξη της ιστορικής μνήμης, την καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης και της ιστορικής σκέψης, την επίτευξη της ιστορικής ενσυναίσθησης καθώς και για την ευαισθητοποίηση των πολιτών πάνω σε θέματα πολέμου, ειρήνης, ελευθερίας, κοινωνικής δικαιοσύνης, αντίστασης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (*Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος*).

Εικόνα 8: Η κινητή συλλογή του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος (Φωτεινόπουλος 2022)

Η συγκεκριμένη κινητή έκθεση ακολουθεί την ίδια φιλοσοφία με τη μόνιμη συλλογή του μουσείου, προσεγγίζει δηλαδή δύσκολες και τραυματικές στιγμές, με στόχο αφενός να γνωστοποιηθούν και αφετέρου να «θεραπευτούν». Με αυτόν τον τρόπο τα μουσεία μετατρέπονται σε πεδία διαπραγμάτευσης, και δημιουργούν κάποιες συνθήκες για την ενημέρωση και τον αναστοχασμό σε τραγικά γεγονότα, αλλά και για την παραγωγική συζήτηση σε σύνθετες πτυχές της ιστορίας. Κατά αυτόν τον τρόπο η κινητή έκθεση συνιστά έναν πρωτότυπο τρόπο τα μουσεία να «ταξιδεύουν» και να μην αποτελούν «στατικές οντότητες

εντός των τειχών» κάνοντας γνωστούς τον σκοπό και τον προβληματισμό που απηχούν «- λιγότερο ή περισσότερο- στα συγγενή Μουσεία και τόπους» (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων 2017: 2, 3, *Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, Φωτεινόπουλος 2022*). Τέτοιες δράσεις συνιστούν ένα πολύτιμο εργαλείο που μετατρέπουν τα μουσεία από χώρους τραυματικής μνήμης σε χώρους παραγωγικού στοχασμού και έτσι δύναται να δημιουργηθεί ένα πιο υγιές περιβάλλον και μέλλον, όπου η κοινωνική συνοχή και η ειρήνη, θα είναι τα βασικά συστατικά στοιχεία (Grenier 2010: 580, 583, Reeves and Heath-Kelly 2020: 247,).

Για τους λόγους αυτούς η ιδέα της κινητής έκθεσης, προσαρμοσμένη στο θέμα της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς που διαπραγματεύεται το Μουσείο Σεβέρη, συνιστά ένα αξιόλογο εργαλείο, που μπορεί να υιοθετήσει και να ενσωματώσει μαζί με τις άλλες δράσεις του, γεγονός που θα ενισχύσει τον στόχο του για την αρμονική συμβίωση μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων της Κύπρου που βρίσκονται σε αντιπαράθεση από το 1974. Η κινητή έκθεση μέλλεται να βοηθήσει το Μουσείο να κάνει γνωστό τον σκοπό του και σε άλλα μουσεία ή τόπους τόσο στην Κύπρο όσο και πέρα από αυτήν, προάγοντας τον παραγωγικό στοχασμό, την ιστορική ενσυναίσθηση και επιδιώκοντας τον γόνιμο διάλογο (*Φωτεινόπουλος 2022*). Παρόλο που το Μουσείο Σεβέρη δεν αφηγείται αμφιλεγόμενα και δύσκολα ζητήματα, μιας και χρονολογικά οι συλλογές του εστιάζουν στη σκοπιά ταξιδιωτών που επισκέφθηκαν την Κύπρο πριν το 1970, ο στόχος του για την ειρηνική συνύπαρξη και την καλλιέργεια σεβασμού, μπορεί να ακουστεί και να διαχυθεί μέσα από μια κινητή συλλογή (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019: 15, 17). Ιδιαίτερα εάν ξεπεραστούν οι δυσκολίες που καθυστερούν τις πολιτιστικές συνεργασίες των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, όπως αυτές αναφέρονται και στις συνεντεύξεις, θα ήταν πολύ ενδιαφέρον αυτή η κινητή συλλογή να ταξιδέψει και να φιλοξενηθεί από τη βόρεια Κύπρο. Κατά αυτόν τον τρόπο θα γίνει μια αξιόλογη προσπάθεια να γίνει ευρύτερα γνωστός ο στόχος και η θέληση του μουσείου να έρθουν κοντά οι δύο κοινότητες (Carbone 2022: 13, Grenier 2010: 583). Εξάλλου όπως αναφέρει και το ICOM, αυτός είναι ο ρόλος των μουσείων, να ενεργοποιούν δηλαδή διαλόγους και να εστιάζουν την προσοχή τους στο «τι κληροδοτούμε στις επόμενες γενιές, για την έννοια της συγγνώμης, της μνημειοποίησης, της μνήμης και της λήθης» προκειμένου να δημιουργηθούν βιώσιμες κοινωνίες παροντικά και μελλοντικά (*Μπούνια 2014*)

Κεφάλαιο 8

Συζήτηση

Όπως έχουμε τονίσει και σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. Κεφάλαιο 2) ο ρόλος των μουσείων δεν περιορίζεται μόνο στη συλλογή, τη συντήρηση, την έκθεση, την έρευνα και την εκπαίδευση, καθώς ως ζωντανοί οργανισμοί έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν και να επηρεάζονται τόσο από τις παγκόσμιες εξελίξεις όσο και από το κοινωνικό και πολιτικό περικείμενο που ανήκουν. Τα μουσεία ως φορείς κοινωνικής ενδυνάμωσης συμβάλλουν στη διασύνδεση, τη συνεκτικότητα και την τη διαμόρφωση των πολιτών αλλά και των κοινωνιών που υπηρετούν. Τα μουσεία συμβάλλουν ως προς την ανάπτυξη των διακοινοτικών σχέσεων γιατί μπορούν να διαπραγματεύονται ζητήματα που απασχολούν κοινότητες και κοινωνίες με στόχο την επίλυσή τους αλλά και τη δημιουργία συμμετοχικών και συνεργατικών σχέσεων. Για τη Silverman σύμφωνα με τη Μούλιου (2014: 25) «τα μουσεία έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν κοινωνικό έργο όποτε μια σχέση υπόκειται σε κίνδυνο», τέτοιες καταστάσεις αφορούν μεταξύ άλλων και τον εκτοπισμό, τον πόλεμο, την προκατάληψη και τις ανισότητες, συνθήκες τις οποίες συναντάμε και στην περίπτωση της Κύπρου.

Ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να παρέμβουν τα μουσεία είναι δημιουργώντας ευκαιρίες εμπλοκής, σύνδεσης και συμμετοχής μέσα από τις συλλογές και τα εκθέματά τους, τα εργαστήρια, αλλά και τις δημιουργικές και συμμετοχικές τους δράσεις. Όλες αυτές οι ενέργειες ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση, τη συνεργασία, τον σεβασμό προς την πολυμορφία αλλά και τη συμφιλίωση και ειρηνική συνύπαρξη. Μέσα από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι τα μουσεία υπηρετούν ανάγκες της κοινωνίας και των ανθρώπων της, βοηθώντας ως προς την εξέλιξη, την πρόοδο αλλά και τις βιώσιμες σχέσεις που δύναται να αναπτυχθούν (Μούλιου 2014: 25), ενώ ακόμα τα μουσεία θέτουν όλα τα θεμέλια για «συμμετοχική δημοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη και ενσυναίσθηση» έννοιες-κλειδιά που διαμορφώνουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων αλλά και των διάφορων κοινοτήτων (Μούλιου 2014: 1).

Για την περίπτωση του Μουσείου Σεβέρη αυτό που φαίνεται να έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι πως πέρα από τις διακοινοτικές δράσεις που πραγματοποιεί σε μια προσπάθεια να ενθαρρύνει τον διάλογο και τη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων, υπάρχει εξίσου αξιόλογη προσπάθεια και στη μόνιμη συλλογή. Αυτό προκύπτει γιατί το μουσείο, μέσα από τα εκθέματά του αναδεικνύει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται οι κάτοικοι του νησιού. Αξιόλογα παραδείγματα από τα εκθέματα αποτελούν οι πίνακες, οι ενδυμασίες και τα τεχνουργήματα. Για παράδειγμα, οι πίνακες του μουσείου αποτυπώνουν καθημερινές σκηνές από την εποχή που οι κοινότητες συνυπήρχαν, ενώ οι ενδυμασίες, φέρουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, όπως το φέσι, το κεφαλομάντηλο και τα πουγκιά. Εξίσου αξιοσημείωτα είναι και τα τεχνουργήματα που εκτίθενται στο μουσείο, τα οποία αφορούν κυρίως μυροδοχεία, ‘καπακλιά’ και ‘νεροκολόκυθα’, αντικείμενα που χρησιμοποιούσαν και οι δύο κοινότητες κατά την επίσκεψή τους στο χαμάμ και αποδεικνύουν τις ομοιότητες και τις κοινές συνήθειες στην καθημερινή ζωή των κατοίκων του νησιού. Εντούτοις πέρα από τη μόνιμη συλλογή και τις δράσεις του μουσείου που απευθύνονται στην εποχή που οι κοινότητες συνυπήρχαν, υπάρχουν και δράσεις που εστιάζουν στο παρόν. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η έκθεση σύγχρονη τέχνης από πίνακες ζωγραφικής, γλυπτά, φωτογραφίες και υφάσματα, η οποία προσεγγίζει σύγχρονα ζητήματα που απευθύνονται στις ομοιότητες και διαφορές των σύγχρονων ανθρώπων, με καλλιτέχνες και από τις δύο κοινότητες να έρχονται σε επαφή, να συνεργάζονται και να συνδημιουργούν, κατάσταση που γεννά αισιοδοξία για το μέλλον.

Επιπλέον ιδιαίτερης μνείας χρήζουν και οι ποικίλες διακοινοτικές δράσεις του μουσείου οι οποίες περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά προγράμματα, κινηματογραφικές προβολές, διαλέξεις, ομιλίες, περιοδικές εκθέσεις, εκδρομές και ξεναγήσεις. Αξιόλογες τέτοιες περιπτώσεις συνιστούν οι κινηματογραφικές προβολές, οι οποίες προσπαθούν να καλλιεργήσουν την κριτική ματιά και να επεξεργαστούν ορθολογικά τα ιστορικά ζητήματα, τόσο μέσα από τη θεματολογία τους όσο και μέσα από τις συζητήσεις που ακολουθούν μετά την προβολή τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η ταινία «Beyond history education» και το ντοκιμαντέρ «Common Ground», που διαπραγματεύονται τις στρεβλώσεις και την προπαγάνδα του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και τη σημασία της επαφής και συνεργασίας που πρέπει να καλλιεργείται στις δύο κοινότητες ήδη από τις μικρές ηλικίες (*The Centre of Visual Arts and Research*).

Όλες αυτές οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται στην αγγλική γλώσσα για να μπορούν να συμμετέχουν άνθρωποι από όλες τις κοινότητες του νησιού, γεγονός που φανερώνει τη διάθεση και πρόθεση του μουσείου για ίση πρόσβαση και ουσιαστική εμπλοκή των κοινοτήτων. Αυτό φυσικά επιβεβαιώνεται και από τα λόγια ενός συνεντευξιαζόμενου που αναφέρει: «Σε όλες τις δράσεις μας ανεξαιρέτως συμμετέχουν και οι δύο κοινότητες, απευθύνονται και στις δύο κοινότητες, εξού και οι περισσότερες είναι στα αγγλικά για να μπορεί να υπάρχει σωστή συνεννόηση» (ΔΜ1Γ). Μολαταύτα υπάρχουν και άνθρωποι του μουσείου οι οποίοι μιλούν την τούρκικη γλώσσα, γεγονός που βοηθάει στη συνεννόηση, ιδιαίτερα με ανθρώπους που δεν ξέρουν αγγλικά. Ακόμα ενδιαφέρον είναι και το γεγονός πως σε δραστηριότητες του μουσείου, όπως οι κινηματογραφικές προβολές και η μόνιμη έκθεση, πέρα από τα αγγλικά τα κείμενα παρουσιάζονται και στην ελληνική και την τούρκικη γλώσσα.

Οι δράσεις του Μουσείου Σεβέρη παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον γιατί έχουν κοινωνικό και ανθρωποκεντρικό νόημα υπογραμμίζοντας πάντοτε την αξία της διασύνδεσης των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού και δίνοντάς τους τη δυνατότητα να οραματίζονται εκ νέου μια κατάσταση ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ τους. Οι δράσεις του Μουσείου Σεβέρη είναι πολυσήμαντες γιατί συμβάλλουν στην επαναπροσέγγιση και επαφή των δύο κοινοτήτων, ενώ μάλιστα προσφέρουν και την εμπειρία της κατανόησης του κοινού παρελθόντος τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ταιριάζει μάλιστα και αυτό που αναφέρει η Μούλιου (2014: 5) για τις δράσεις των μουσείων λέγοντας: «Τα μουσεία θα πρέπει να αποδεικνύουν συνεχώς τη συνάφειά τους με την κοινωνία οργανώνοντας περισσότερες μουσειακές δράσεις με κοινωνικό νόημα και δημόσια αξία». Τέτοιες δράσεις είναι αρκετά αξιόλογες γιατί αποδεικνύουν τη σημασία του διαπολιτισμικού διαλόγου στα μουσεία τα οποία λειτουργούν ως σημεία επαφής, που στοχεύουν στη συνοχή και ενδυνάμωση των κοινοτήτων που υπηρετούν.

Ο ρόλος των μουσείων αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία, ειδικότερα σε περιπτώσεις όπως αυτή της Κύπρου, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα πολυτάραχο παρελθόν του οποίου οι συνέπειες είναι ορατές στο παρόν. Δεδομένου λοιπόν ότι τα μουσεία διαθέτουν και μια ευρύτερα κοινωνική αποστολή, σύμφωνα με τον ορισμό του ICOM, έτσι και τα μουσεία της Κύπρου, τόσο μέσα από τη μόνιμη έκθεση τους όσο και μέσα από τις δράσεις τους, πρέπει να βρίσκονται «στην υπηρεσία της κοινωνίας», εστιάζοντας στη διαχείριση του τραύματος αλλά και στην οικοδόμηση για ένα καλύτερο μέλλον μέσα από την καλλιέργεια της συνείδησης αλλά και της ανάπτυξης του σεβασμού προς το διαφορετικό.

Τις παραπάνω αρχές φαίνεται να ακολουθεί και το Μουσείο Σεβέρη, το οποίο δεν εστιάζει καθόλου στα σημεία της ιστορίας του Κυπριακού Ζητήματος, με το αφήγημα του ίδιου να επικεντρώνεται κυρίως στην πολυπολιτισμικότητα και ετερογένεια της κυπριακής κοινωνίας στοχεύοντας στην αλλαγή στάσεων σε επίμαχα ζητήματα. Κατά αυτόν τον τρόπο και η προσέγγιση του μουσείου ως προς τη διαχείριση του τραύματος είναι έμμεση και επιχειρείται μέσα από την επαφή και την επαναπροσέγγιση με την πραγματοποίηση των διακοινοτικών δράσεων. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς το κυπριακό ζήτημα προσεγγίζεται πιο ισορροπημένα, και σφαιρικά, αποστασιοποιημένα μάλιστα από τα ιστορικά γεγονότα σε μια προσπάθεια αποφυγής της πόλωσης και από τις δύο πλευρές. Κατά αυτόν τον τρόπο το κοινό του μουσείου το οποίο μεταξύ άλλων αποτελείται και από σχολικές ηλικίες δεν φανατίζεται, δεν διχάζεται και κυρίως δεν τους επιβάλλεται μια και μοναδική ιστορία, η οποία μάλιστα αναπαράγει και το τραύμα Stylianou Lambert and Bounia 2016: 138, Ünsal 2019: 604). Αντίθετα, «προσφέροντας μια πιο αντικειμενική και σφαιρική προσέγγιση της πολύπλοκης ιστορίας του νησιού [...] οι νέοι της Κύπρου που δεν έζησαν ποτέ μαζί σε ένα ενωμένο νησί και που έχουν πολύ μικρή επαφή με όσους ζουν στην άλλη πλευρά, βρίσκουν νέους τρόπους να αντιληφθούν την κοινή τους ιστορία και να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον» (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019).

Οι περισσότερες δράσεις του Μουσείου Σεβέρη ενθαρρύνουν τη συμμετοχή και τον διάλογο, ανάμεσα στις δύο κοινότητες, γεγονός που δίνει την ευκαιρία στους παρευρισκόμενους να συνδημιουργήσουν, να μιλήσουν, να προβληματιστούν αλλά και να καλλιεργήσουν την εμπιστοσύνη τους μέσα από το χώρο του μουσείου (Decker 2020:637, 642, 647). Ένα τέτοιο αξιοσημείωτο παράδειγμα αποτελούν και οι σύγχρονες εκθέσεις οι οποίες, όπως προαναφέρθηκε, συχνά φιλοξενούν έργα από καλλιτέχνες και των δύο κοινοτήτων, γεγονός που τους δίνει την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή, οραματιζόμενοι ένα ευοίωνο μέλλον. Μια τέτοια έκθεση πραγματοποιήθηκε και πρόσφατα (βλ. Κεφάλαιο 6) με θέμα: «Μέχρι να ξαναϊδωθούμε» η οποία «στήθηκε» με τέτοιο τρόπο μέσα στο μουσείο και ανάμεσα στα έργα της μόνιμης συλλογής δημιουργώντας μια συνθήκη συνομιλίας των παλιών και νέων έργων «γεφυρώνοντας έννοιες μέσα από υποκειμενικές και κοινές εμπειρίες και καταλήγοντας σε επανεξέταση και αμφισβήτηση εννοιών του σήμερα». Μέσα από αυτές τις δράσεις προωθείται και ο βασικός σκοπός του Μουσείου, για αλληλοκατανόηση, σεβασμό αλλά και ειρηνική συμβίωση μεταξύ της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Επιπρόσθετα στις ήδη υπάρχουσες και αξιόλογες δράσεις του μουσείου, ακόμη μια πρόταση είναι το Μουσείο Σεβέρη να υιοθετήσει στις δράσεις του και την ιδέα της κινητής έκθεσης που πραγματοποιεί και το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Η συγκεκριμένη δράση, προσαρμοσμένη στο θέμα της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της επαφής και επαναπροσέγγισης των δύο κύριων κοινοτήτων που διαπραγματεύεται το Μουσείο Σεβέρη, θα το βοηθήσει να κάνει ευρύτερα γνωστό τον σκοπό του τόσο σε άλλα μουσεία όσο και σε άλλες περιοχές. Ιδιαίτερα εάν η κινητή έκθεση ταξιδέψει και φιλοξενηθεί από τη βόρεια Κύπρο θα είναι μια πολύ καλή προσπάθεια να γίνουν κάποια πρώτα βήματα που θα συνδράμουν στο να έρθουν πιο κοντά οι δύο κοινότητες, αναπτύσσοντας τις επαφές τους και γιατί όχι γεφυρώνοντας και τις τεταμένες σχέσεις τους. Εξάλλου, όπως σημειώνει και η Μούλιου (2014: 30) «τα μουσεία θα πρέπει συνεχώς να αναζητούν τι μπορούν να κάνουν για τις κοινότητες που υπηρετούν».

Βέβαια παρά τις σημαντικές προσπάθειες του Μουσείου Σεβέρη να φέρει κοντά τις δύο κοινότητες, να διαπραγματευτεί, έστω και έμμεσα, το τραύμα της εισβολής και να συνδράμει στην ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, πρόκειται για έναν μικρό ιδιωτικό φορέα που από μόνος του περιορίζεται ως προς την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας. Τα εργαλεία που επιστρατεύει το μουσείο αν και παραδοσιακά (εκθέσεις, διαλέξεις, προβολές και εκπαιδευτικά προγράμματα), έχουν πάντα ανταπόκριση και από τις δύο κοινότητες και αποτελούν κάποια πρώτα καλά βήματα για την ανάπτυξη των επαφών. Ωστόσο υπάρχουν και σημεία στο έργο του Μουσείου Σεβέρη, όπως οι συνεργατικές τους δράσεις με τουρκοκυπριακούς πολιτιστικούς οργανισμούς, μουσεία και φορείς, οι οποίες χρήζουν βελτίωσης και καλύτερης επικοινωνίας και οργάνωσης, όπως φαίνεται και από τα δεδομένα της ποιοτικής έρευνας. Οι αδυναμίες αυτές προκύπτουν από τη γενικότερη κατάσταση της Κύπρου, από την οποία λείπει ένα συνολικό όραμα και μια στοχοθεσία τόσο στην ατζέντα όσο και στις προτεραιότητες του Υφυπουργείου Πολιτισμού, γεγονός που δυσχαιρένει ιδιαίτερα την υπάρχουσα κατάσταση. Στο σημείο αυτό να τονιστεί η ανάγκη συντονισμού από την κεντρική διοίκηση ή ακόμα και η δημιουργία ενός δικτύου μουσείων, που θα παρέχει κατευθυντήριες γραμμές: 1) ως προς την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας, 2) ως προς τη δημιουργία στρατηγικών για τη σύσφιξη των διακοινοτικών σχέσεων, αλλά και 3) ως προς τη προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου μεταξύ των κοινοτήτων μέσα από το έργο και τη λειτουργία των μουσείων της Κύπρου και των επιμέρους μικρών φορέων όπως αυτόν του Μουσείου Σεβέρη, το οποίο εκτελεί σημαντικό έργο, προάγοντας στοιχεία που ενώνουν

τις δύο κοινότητες, ενθαρρύνοντας την επαφή και την ειρηνική τους συνύπαρξη. Κλείνοντας θα ήθελα να αναφέρω τα λόγια της Διευθύντριας του Μουσείου κυρίας Ρίτας Σεβέρη: «Το Μουσείο Σεβέρη συμβάλλει στη δημιουργία και διατήρηση ενός κλίματος ειρηνικής συνύπαρξης, σεβασμού και κατανόησης του “άλλου”. [...] Όλοι μπορούν να δουν την κοινή πολιτιστική κληρονομιά Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και πόσο κοντά ήμασταν οι δύο κοινότητες. [...] Από το παρελθόν μας μπορούμε να κτίσουμε γέφυρες για ένα κοινό ειρηνικό μέλλον» (“Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας” 2019).

Κεφάλαιο 9

Επίλογος

Αξιολογώντας όσα εκθέσαμε παραπάνω για τη συμβολή των μουσείων στην ανάπτυξη διακοινοτικών σχέσεων, διαφαίνεται ότι τα μουσεία, μέσα από το έργο τους αλλά και τη γενικότερη λειτουργία τους, μπορούν να παίζουν ενεργό ρόλο στη βελτίωση και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη στέρεων αρμονικών σχέσεων μεταξύ των δύο εθνών και κοινοτήτων.

Η επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, τα αποτελέσματα της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας αλλά και η συγκριτική μελέτη σχετικών δράσεων, πληροφόρησαν σημαντικά τα τρία ερευνητικά ερωτήματα αλλά και τη μουσειακή πρακτική γενικότερα. Η εν λόγω μεταπτυχιακή διατριβή είχε ως στόχο να διερευνήσει τη συνεισφορά των μουσείων στην κοινωνική ευημερία, την ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων, τη διαχείριση τραυματικών γεγονότων αλλά και την ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου, μέσα από την εξέταση των τριών βασικών ερευνητικών ερωτημάτων: 1) Πώς οι δράσεις των μουσείων μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη συνεργασιών και μακροπρόθεσμων σχέσεων μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων, 2) Στην περίπτωση της Κύπρου, πώς το Μουσείο Σεβέρη, επιδιώκει να συνδράμει στην ανάπτυξη των σχέσεων των δύο κοινοτήτων του νησιού, και 3) Πως το Μουσείο Σεβέρη μπορεί, μέσα από το έργο και τις δράσεις του, να διαπραγματευτεί και να απαλύνει το τραύμα της εισβολής, προάγοντας με αυτόν τον τρόπο την ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων.

Ιδιαίτερα όσον αφορά τη μελέτη περίπτωσης του Μουσείου Σεβέρη, αναδείχθηκαν οι προσπάθειες του μουσείου για τη διαχείριση του τραύματος αλλά και τη γεφύρωση των τεταμένων σχέσεων μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Οι προσπάθειες εξομάλυνσης της υπάρχουσας κατάστασης από το μουσείο, καταβάλλονται τόσο μέσα από τη μόνιμη έκθεση του όσο και μέσα από τις διακοινοτικές του δράσεις. Συγκεκριμένα όσον αφορά τη μόνιμη έκθεση του, αυτή αναδεικνύει την ετερογένεια της κυπριακής κοινωνίας και την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται οι δύο κοινότητες, ενώ οι διακοινοτικές

δράσεις, ενθαρρύνουν τον διαπολιτισμικό διάλογο, καλλιεργούν τον σεβασμό, την κατανόηση και τη συμπερίληψη και λειτουργούν θετικά ως προς την ανάπτυξη υγιών σχέσεων ανάμεσα τους.

Κλείνοντας αυτή τη μελέτη και με βάση όσα εκθέσαμε παραπάνω η ανάλυση κατέδειξε ότι τα μουσεία, ειδικότερα με τον κοινωνικό χαρακτήρα που διαθέτουν σήμερα, συνεισφέρουν στην κοινωνία που υπάρχουν και δρουν συμβάλλοντας στην ευημερία, στην κοινωνική συνοχή και στη γεφύρωση τεταμένων σχέσεων. Ειδικότερα εάν το Μουσείο Σεβέρη υιοθετήσει στις δράσεις του και την κινητή έκθεση και επιδιώξει μια συνεργασία μέσω τους δανεισμού της στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, ο στόχος του μουσείου πρόκειται να γίνει ευρύτερα γνωστός κάτι που δύναται να συμβάλλει στην αντίληψη και επίγνωση εκατέρωθεν της κοινής κληρονομιάς των δύο κοινοτήτων αλλά και στην ανάπτυξη μιας βιώσιμης σχέσης μεταξύ τους. Ωστόσο εν γένει αυτό που αποφαίνεται αναγκαίο είναι ένας καλύτερος συντονισμός από την κεντρική διοίκηση για την κατεύθυνση οραματισμού και δράσεων μικρών φορέων όπως το Μουσείο Σεβέρη. Η αλλαγή αυτή μέλλεται να ενισχύσει τον ρόλο των μουσείων στην ανάπτυξη και βελτίωση αρμονικών διακοινοτικών σχέσεων αλλά και στην ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου, κατάσταση η οποία θα βοηθήσει και τη μουσειακή πρακτική της Κύπρου γενικότερα.

9.1 Περιορισμοί και εισηγήσεις για περαιτέρω έρευνα

Στο σημείο αυτό βρίσκω ιδιαίτερα χρήσιμο να δηλώσω κάποιους από τους περιορισμούς που είχε η έρευνα, οι οποίοι πιθανόν συνέβαλαν στη μη ολοκληρωμένη απόδοση της εικόνας της. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε υπό την πίεση του χρόνου και την έλλειψη διαθέσιμων πόρων. Επιπλέον έλαβε χώρα σε χρονικό διάστημα που υπήρχε πρωτόκολλο αυστηρών μέτρων και περιορισμών λόγω της πανδημίας που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια.

Απότοκο των δυσκολιών και των μέτρων που επέβαλε η πανδημία υπήρξε ο μικρός αριθμός των συνεντεύξεων. Επιπλέον η έλλειψη γνώσης της τούρκικης γλώσσας, καθώς και η χιλιομετρική απόσταση στάθηκαν εμπόδιο ώστε να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις στην κατεχόμενη πλευρά της Κύπρου, με αποτέλεσμα να μη συμπεριληφθεί κάποιος εκπρόσωπος της τουρκοκυπριακής κοινότητας στο δείγμα της έρευνας. Οι παραπάνω παράγοντες

συνέβαλαν στο να γίνει μια εστιασμένη στρατηγική δειγματοληψία, η οποία αν και έγινε σε μικρό αριθμό ατόμων, εν τούτοις επιφέρει ενδιαφέροντα ευρήματα στην πραγματοποίηση της έρευνας.

Παρά ταύτα το ιδανικό θα ήταν να υπάρχει μεγαλύτερο δείγμα ποιοτικής έρευνας και ειδικότερα δείγμα και από την τουρκοκυπριακή κοινότητα, ούτως ώστε να δοθούν πολύπλευρες απαντήσεις και να υπάρχει μια σφαιρική και αντικειμενική άποψη πραγμάτων του μουσειακού τοπίου στη Κύπρο.

Για τους παραπάνω λόγους, μια εισήγηση για τον μελλοντικό ερευνητή θα ήταν η έρευνα να επεκταθεί και να συμπεριλάβει απόψεις ανθρώπων και από τις δύο κοινότητες αλλά και από επισκέπτες του μουσείου, στους οποίους απευθύνονται τα προγράμματά του. Κατά αυτόν τον τρόπο θα υπάρχει μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον αντίκτυπο και τον ρόλο των μουσείων της Κύπρου στην πολιτιστική διπλωματία και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών.

Παράρτημα Α

Πρωτόκολλα Συνεντεύξεων

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ

- 1) Ποιο ήταν το κίνητρο ίδρυσης του Μουσείου;
- 2) Πως θα περιγράφατε την αποστολή και το όραμα του Μουσείου;
- 3) Ως Κύπρια πολίτης αλλά και με την ειδικότητα που διαθέτετε ως διευθύντρια στο Μουσείο Σεβέρη, πως θα περιγράφατε τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων του νησιού, έχουν αλλάξει στο πέρασμα των χρόνων;
- 4) Θεωρείτε ότι ένα Μουσείο που βρίσκεται στην Κύπρο, μπορεί να συμβάλει μέσα από τις δράσεις του, στην ανάπτυξη υγιών σχέσεων μεταξύ της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας;
- 5) Το Μουσείο Σεβέρη έχει υλοποιήσει σχετικές δράσεις; -Τι ανταπόκριση είχαν;
- 6) Πώς το Μουσείο, επιδιώκει να συνδράμει στη διασφάλιση υγιών σχέσεων μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας;
- 7) Στη σελίδα του μουσείου αναφέρετε πως στόχος του είναι το ίδιο να αποτελέσει πεδίο δράσης για την ειρηνική συνύπαρξη και την επίλυση των αντιπαραθέσεων στην Κύπρο, έχετε βρει εμπόδια για την επίτευξη αυτού του στόχου; -Αν ναι, ποια ήταν αυτά;
- 8) Οι εκθέσεις του Μουσείου Σεβέρη πώς διαπραγματεύονται με το εθνικό αφήγημα και με το τραύμα της εισβολής;

- 9) Έχει γίνει κάποια προσπάθεια παρουσίασης και της άλλης πλευράς; Με ποιο τρόπο; Ποιες οι προκλήσεις;
- 10) Υπάρχουν συνεργασίες με μουσεία της τουρκοκυπριακής κοινότητας; Είστε σε επαφή με κάποιο πολιτιστικό οργανισμό;
- 11) Πιστεύετε ότι οι δύο κοινότητες αναγνωρίζουν την ύπαρξη της «κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- 12) Ποια είναι η ανταπόκριση του κοινού απέναντι στη μόνιμη συλλογή σας που προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται η ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα;
- 13) Με ποιους τρόπους/μέσα επικοινωνείτε το μήνυμα των εκθεμάτων για την κοινή πολιτιστική κληρονομιά που μοιράζονται οι δύο κοινότητες (π.χ. ερμηνευτικά κείμενα, πολυμέσα κ.λπ.); Πώς θεωρείτε ότι διαφέρει από το μήνυμα άλλων μουσείων του νησιού;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- 1) Πόσο καιρό εργάζεστε στο μουσείο;
- 2) Τι είδους εκπαιδευτικά προγράμματα έχετε υλοποιήσει τα τελευταία χρόνια και σε ποιους απευθύνονταν;
- 3) Από πλευράς περιεχομένου, ποια είναι τα μηνύματα που θέλετε να διαδώσετε μέσα από τις εκπαιδευτικές σας δράσεις;
- 4) Έχετε πραγματοποιήσει δράσεις που θίγουν άμεσα ή έμμεσα τις σχέσεις μεταξύ της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας του νησιού ; (π.χ. διαχείριση του τραύματος, διακοινοτικός διάλογος, ειρηνική συνύπαρξη)

- 5) Θεωρείτε ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιείτε παρέχουν ευκαιρίες εμπλοκής, σύνδεσης και συμμετοχής των κοινοτήτων του νησιού; (Γενικότερα διαδικασίες που συμβάλλουν στην εξομάλυνση των σχέσεων τους;)
- 6) Ποια είναι η εκπαιδευτική φιλοσοφία που χαρακτηρίζει τις δράσεις που υλοποιείτε;
- 7) Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο αντίκτυπος των δράσεων που κάνετε σχετικά με τον στόχο σας ώστε το μουσείο να αποτελέσει πεδίο δράσης για την ειρηνική συνύπαρξη των κοινοτήτων της Κύπρου;
- 8) Υπάρχουν συνεργασίες με μουσεία της τουρκοκυπριακής κοινότητας; Είστε σε επαφή με κάποιο πολιτιστικό οργανισμό;
- 9) Πιστεύετε ότι οι δύο κοινότητες αναγνωρίζουν την ύπαρξη της «κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς»;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

- 1) Πόσο καιρό εργάζεστε στο ερευνητικό κέντρο;
- 2) Πώς θα περιγράφατε την αποστολή και τη δράση του ερευνητικού κέντρου;
- 3) Στην ιστοσελίδα του μουσείου αναφέρετε πως οι δραστηριότητες του ερευνητικού κέντρου έχουν ως στόχο την επαφή και την επαναπροσέγγιση των δύο κοινοτήτων, πώς αντιλαμβάνεστε την «επαφή» και τι σημαίνει για εσάς η «επαναπροσέγγιση των δύο κοινοτήτων»;
- 4) Με ποιο τρόπο ενημερώνετε το κοινό για τη δράση σας (π.χ. δημόσιες εκδηλώσεις, δράσεις επικοινωνίας – διάχυσης) . Τι ανταπόκριση έχει στο κοινό;

- 5) Πιστεύετε ότι οι δύο κοινότητες αναγνωρίζουν την ύπαρξη της «κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- 6) Ποια δράση σχετική με τις δύο κοινότητες είχε κατά τη γνώμη σας τη μεγαλύτερη θετική απήχηση στο κοινό και γιατί; -Υπήρχαν αντίστοιχα, δράσεις που δεν πήγαν καλά; Ποιες ήταν οι προκλήσεις;
- 7) Έχετε κάνει, ως τώρα, κάποια επίσημη συνεργασία με μουσείο από την τουρκοκυπριακή κοινότητα; Είστε σε επαφή με κάποιο πολιτιστικό οργανισμό;

Παράρτημα Β

Άρθρο 4 Συνθήκης Εγγυήσεως

Το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως στο οποίο στήριξε η Τουρκία τη στρατιωτική της επέμβαση στις 20 Ιουλίου του 1974, αναφέρει: «Εν περιπτώσει παραβιάσεως των διατάξεων της παρούσης συνθήκης, η Ελλάς, η Τουρκία και το Ηνωμένον Βασίλειον αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως διαβουλεύωνται μετ' αλλήλων όσον αφορά τας παραστάσεις ή τα μέτρα τα αναγκαία δια την διασφάλισιν της τηρήσεως των εν λόγω διατάξεων. Εφ' όσον κοινή ή συντετονισμένη ενέργεια δεν ήθελεν αποδειχθή δυνατή, εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εαυτή το δικαίωμα όπως ενεργήση με μόνον σκοπόν την επαναφοράν της δια της παρούσης συνθήκης δημιουργηθείσης καταστάσεως» (*Cylaw χ.χ. β*).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Βασιλειάδης, Ν. και Μπουτσιούκη, Σ., 2015. *Πολιτιστική Διπλωματία - Ελληνικές και διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Βουδούρη, Δ., 2003. *Κράτος και Μουσεία*. Αθήνα: ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ Α.Ε.

Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνικό τμήμα, 2017. Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2017. [online] B(14). Διαθέσιμο στο: <https://icom-greece.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/38/2018/12/ICOM_14_WEB.pdf> [Τελευταία προσπέλαση: 3 Νοεμβρίου 2022].

Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνικό τμήμα, 2019. Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2019. [online] B(16). Διαθέσιμο στο: <https://icom-greece.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/38/2020/04/ICOM_16_2019_WEB_compressed.pdf> [Τελευταία προσπέλαση: 3 Μαρτίου 2022].

Ίσαρη, Φ., και Πουρκός, Μ. 2015. *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://hdl.handle.net/11419/5826>

Ιωσηφίδης, Θ., 2008. *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Καραχασάνης, Γ. και Ψυρρής, Π. εκ., 2010. *Ιστορία της Κύπρου - Ανεξαρτησία - Τούρκικη εισβολή - Η Κύπρος σήμερα*. 4^η εκ. Λευκωσία: ΟΔΥΣΣΕΙΑ LTD.

Καραχασάνης, Γ., Ψυρρής, Π. και Αποστολοπούλου, Μ. ed., 2012. *Ο Φάκελος της Κύπρου - Πορίσματα & Ντοκουμέντα*. 1^η εκ. Λευκωσία: ΟΔΥΣΣΕΙΑ LTD.

Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας: Αναδεικνύοντας την πολυπολιτισμική κληρονομιά της Κύπρου μέσα από τις εικαστικές τέχνες και τον πολιτισμό 2019. Λευκωσία: Μουσείο Σεβέρη και Ecorys.

Κιζλάρη, Δ. και Σιεχατέ, Μ., 2021. *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία Σύγχρονες Προσεγγίσεις - Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Κολοκυθά, Ο., 2021. Πολιτιστική διπλωματία στην Ελλάδα της κρίσης: Μια κριτική θεώρηση. Στο: Δ. Κιζλάρη και Μ. Σιεχατέ, εκ., *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία Σύγχρονες Προσεγγίσεις - Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σσ.53 - 67.

Κουφουδάκης, Β., 2008. *Κύπρος: ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Μαντζούκας, Σ., 2007. Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα - Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική*, [online] 46(1), pp.236 - 245. Διαθέσιμο στο: <<https://www.hjn.gr/index.php/el/2009/tomos-48-teyxos-1/313-2007109>> [Τελευταία προσπέλαση: 10 Αυγούστου 2022].

Μούλιου, Μ. 2014. Τα μουσεία στον 21ο αιώνα: προκλήσεις, αξίες, ρόλοι, πρακτικές. Στο Γ. Μπίκος, Α. Κανιάρη., *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση και Εκπαίδευση*. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΗ, σσ. 77–111.

Μούλιου, Μ., 2015. Το Μουσείο Ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο Και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα Από Τη Διεθνή Και Εγχώρια Μουσειακή Πρακτική. Στο: Ι. Πούλιος, Μ. Αλιβιζάτου, Γ. Αραμπατζής, Α. Γιαννακίδης, Ν. Καραχάλης, Ε. Μάσχα, Μ. Μούλιου Μ. Παπαδάκη, Χ. Προσύλης, Σ. Τουλούπα., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. [online] Αθήνα: Κάλλιπος, Ανουκτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Διαθέσιμο στο: <<http://hdl.handle.net/11419/2394>> [Τελευταία προσπέλαση: 27 Ιανουαρίου 2022].

Οικονόμου, Μ., 2003. *Μουσείο - Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός - Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*. Αθήνα: Kritiki.

Παπαγαρουφάλη, Ε., 2013. *Ήπια διπλωματία: Διεθνείς αδελφοποιήσεις και ειρηνιστικές πρακτικές στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Παπαϊώαννου, Γ. και Στεργιάκη, Α., 2013. *Σχολείο – Μουσείο – Ψηφιακός κόσμος Σύνθεση ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*. Ρόδος: Εύδημος.

Ρουδομέτωφ, Β., και Χρίστου, Μ. 2015. Το "1974" ως πολιτισμικό τραύμα. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 28, 51-80.
<https://doi.org/10.12681/sas.820>

Σαραγά, Ν., 2021. Οι περιοδικές εκθέσεις και η δυναμική τους στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας. Στο: Δ. Κιζλάρη και Μ. Σιεχατέ , εκ., *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία Σύγχρονες Προσεγγίσεις - Μελλοντικές Προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σσ.179 - 198.

Τσιώλης, Γ., 2014. *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Ang, I., Isar, Y. and Mar, P., 2015. Cultural diplomacy: beyond the national interest?. *International Journal of Cultural Policy*, 21(4), pp.365-381.

Barnett, M., & Duvall, R. 2005. Power in International Politics. *International Organization*, 59(1), 39–75. <http://www.jstor.org/stable/3877878>

Carbone, F., 2022. “Don’t look back in anger”. War museums’ role in the post conflict tourism-peace nexus. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(2-3), 565-583.

Cho, H. 2021. From representation to engagement: how have museums supported US cultural diplomacy?. *Museum Management and Curatorship*, 37(4), 383-400.

- Decker, J. 2020. Climate of change. *Museum Management and Curatorship*, 35(6), 636-652.
- Galani, L., and Lekakis, S. 2020. The Heritage of Trauma: Commemorative Monuments of the Asia Minor Catastrophe in Greece. In *Places of Memory and Legacies in an Age of Insecurities and Globalization*. Springer, Cham. (pp. 459-477)
- Grenier, R. S., 2010. Moments of discomfort and conflict: Holocaust museums as agents of change. *Advances in Developing Human Resources*, 12(5), 573-586.
- Jones, S. G., 2020. Soft Power. In *Containing Tehran: Understanding Iran's Power and Exploiting Its Vulnerabilities* (pp. 37–47). Center for Strategic and International Studies (CSIS). <http://www.jstor.org/stable/resrep29480.9>
- Kizilyürek, N., 2003. The politics of identity in the Turkish Cypriot community: a response to the politics of denial?. In: M. Chehab, Y. Ioannou and F. Métral, ed., *Méditerranée : ruptures et continuités. Actes du colloque tenu à Nicosie les 20-22 octobre 2001 / organisé par l'Université Lumière-Lyon 2 et l'Université de Chypre*, Lyon: Maison de l'Orient, pp. 197-204.
- Montgomery, L. M. 2019. Memories that haunt: layered landscapes of historical trauma on the American plains. *International Journal of Heritage Studies*, 25(7), 736-749.
- Nye, J., 2008. Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94–109. <http://www.jstor.org/stable/25097996>
- Nye, J., 2005. Ήπια ισχύς - Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική, μτφ Ε. Μπαρτζινόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Papadakis, P., 2008. Narrative, Memory and History Education in Divided Cyprus: A Comparison of Schoolbooks on the "History of Cyprus". *History and Memory*, [online] 20(2), pp.128 -148. Διαθέσιμο στο: https://www.jstor.org/stable/10.2979/his.2008.20.2.128 [Τελευταία προσπέλαση: 10 Σεπτεμβρίου 2022].
- Reeves, A., & Heath-Kelly, C., 2020. Curating conflict: political violence in museums, memorials, and exhibitions. *Critical Military Studies*, 6(3-4), 243-253.

Scott, J., 2002. Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus. *History and Anthropology*, 13(3), pp.217-230.

Stylianou-Lambert, T. and Bounia, A., 2016. *The Political Museum Power, Conflict, and Identity in Cyprus*. New York: Routledge.

Ünsal, D. 2019. Positioning museums politically for social justice. *Museum Management and Curatorship*, 34(6), 595-607.

Wilson, E. J., 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 110–124. <http://www.jstor.org/stable/25097997>

Zamorano, M., 2016. Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory. *Culture Unbound*, 8(2), pp.165-186.

Ηλεκτρονικά Άρθρα - Πηγές

Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Διαθέσιμο στο: <https://www.dmko.gr/> [Τελευταία προσπέλαση: 15 Νοεμβρίου 2022].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - European Commission. 2022. *Κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή*. [online] Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/info/mission-statement-directorate-general-structural-reform-support/monitoring-green-line-regulation_el> [Τελευταία προσπέλαση: 4 Απριλίου 2022].

Λεβέντ, Σ., χ.χ. *Βάλτε και το μπάνιο χωρίς αίματα στο Μουσείο Βαρβαρότητάς σας*. [online] ΠΟΛΙΤΗΣ. Διαθέσιμο στο : <<https://politis.com.cy/511509/article>> [Τελευταία προσπέλαση: Σεπτεμβρίου 2022].

Μαυρουδή, Μ., 2022. *Νέος ορισμός για το μουσείο από το ICOM*. [online] elculture. Διαθέσιμο στο: <https://elculture.gr/neos-orismos-gia-to-mouseio-aro-to-icom/> [Τελευταία προσπέλαση: Σεπτεμβρίου 5 2022].

Μηχανή του χρόνου. 2018. *Άνοιξε το οδόφραγμα στη Δερύνεια. Συγκίνηση και δέος. Πως υποδέχτηκαν οι Τουρκοκύπριοι τους Έλληνες - ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ*. [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.mixanitouxronou.com.cy/epikerotita/anoixe-to-odofragma-sti-deryneia-syggkinisi-kai-deos-pos-ypodechthikan-oi-toyrkokyprioi-toys-ellines/>> [Τελευταία προσπέλαση: 30 Μαρτίου 2022].

Μπούνια, Α., 2014. *Τα μουσεία και η μουσειολογία στη σύγχρονη κοινωνία. Νέες προκλήσεις, νέες σχέσεις (Μέρος ΣΤ')*. [online] Αρχαιολογία Online. Διαθέσιμο στο: <<https://www.archaiologia.gr/blog/2014/09/29/%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87-7/>> [Τελευταία προσπέλαση: 20 Μαρτίου 2022].

Παρατηρητής της Θράκης., 2020. Τα συγκρουσιακά θέματα στη διδασκαλία της Ιστορία, Η περίπτωση της πρόσφατης ιστορίας της Κύπρου με ορόσημο της Τούρκικη Εισβολή. [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.paratiritis-news.gr/misc/ta-syggrousiaka-the%c2%b5ata-sti-didaskalia-tis-istorias-i-periptosi-tis-prosfatis-istorias-tis-kyprou-%c2%b5e-orosi%c2%b5o-tin-tourkiki-eisvoli/>> [Προσπελάσιμο: 10 Αυγούστου 2022].

Πανταζόπουλος, Γ., 2019. Οδοιπορικό στην Πράσινη Γραμμή της ελεύθερης και κατεχόμενης Λευκωσίας | LiFO. [online] LiFO.gr. Διαθέσιμο στο: <<https://www.lifo.gr/tropozois/travel/odoiporiko-stin-prasini-grammi-tis-eleytheris-kai-katehomenis-leykosias>> [Τελευταία προσπέλαση: 5 Απριλίου 2022].

Τσιλιόπουλος, Ε., 2021. *Μπορεί να αμυνθεί η ελεύθερη Κύπρος σε τουρκική επίθεση; – μέρος 1*, [online] *SLpress.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/ethnika/mporei-na-amynthei-i-eleytheri-kypros-se-toyrkiki-epithesi-meros-1/> [Τελευταία προσπέλαση: 17 Νοεμβρίου 2022].

Φωτεινόπουλος, Χ., 2022. *Καλάβρυτα και Διεθνής Ημέρα Των Μουσείων*, [online] *Kalavrytapress*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kalavrytapress.gr/218639-2/> [Τελευταία προσπέλαση: 14 Νοεμβρίου 2022].

Philenews., 2020. *Τι αγόρασε τελικά ο Δήμος στην Ερμού;* [online] *Philenews*. Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/paraskinio/article/979019> [Τελευταία προσπέλαση: 5 Νοεμβρίου 2022].

Beyond History Education. 2022 CVAR - Severis Foundation. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=cW1gnmPdQHw> [Τελευταία προσπέλαση: 23 Μαΐου 2022].

CyLaw.org. χ.χ. α. *Ο περί της Αναγνώρισης Ιδιωτικών Μουσείων και Μουσείων των Αρχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Διαδικασία και Προϋποθέσεις) Νόμος του 2009 (Ν. 58(I)/2009)*. [online]. Διαθέσιμο στο: http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/2009_1_58.html [Τελευταία προσπέλαση: 23 Μαΐου 2022].

CyLaw.org. χ.χ. β. *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΣΥΝΤΑΓΜΑ)*. [online]. Διαθέσιμο στο: <http://www.cylaw.org/nomoi/enop/ind/syntagma/appendix-apb3d4304b-4c88-1266-1942-c11ec80057ce.html> [Τελευταία προσπέλαση: 3 Απριλίου 2022].

Cyprus youth diplomacy. *Cyprus Youth DiplomaCY*. Διαθέσιμο στο: <https://cyprusyouthdiplomacy.com/> [Τελευταία προσπέλαση: 15 Νοεμβρίου 2022].

Discoverkalavrita.gr (n.d.) *Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, Καλάβρυτα*. [online]. Διαθέσιμο στο: <https://discoverkalavrita.gr/dimotiko-moyseio-kalabrytinoy-olokautomatos> [Τελευταία προσπέλαση: 15 Νοεμβρίου 2022].

EuroParl.europa.eu. 2018. *EΚΘΕΣΗ σχετικά με τη νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό*. [online] Διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0388_EL.html [Τελευταία προσπέλαση: 9 Απριλίου 2022].

Lawspot. 2014. *Άρθρο 45 - Νόμος 3028/2002*. [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n3028-2002/arthro-45-nomos-3028-2002> [Τελευταία προσπέλαση: 3 Μαρτίου 2022].

Tandon, T., 2020. *What is the difference between Hard power and Soft power?*. [online] Jagranjosh.com. Διαθέσιμο στο: <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/what-is-the->

difference-between-hard-power-and-soft-power-1608095574-1> [Τελευταία προσπέλαση: 3 Μαρτίου 2022].

The Centre of Visual Arts and Research (CVAR). Διαθέσιμο στο: <<https://cvar.severis.org/el/>> [Τελευταία προσπέλαση: 20 Μαρτίου 2022].

Polignosi., *χ.χ. Ήρασινη Γραμμή*. [online] Διαθέσιμο στο: <<http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=14381&-V=limmata>> [Τελευταία προσπέλαση: 5 Απριλίου 2022].